

Digitized by the Internet Archive in 2011 with funding from Research Library, The Getty Research Institute

FRANC. ERN. BRYCKMANNI,

MED. DOCT. ACAD. CÆSAR. NAT. CVR. ET SOC. REG. PRVSS. SCIENT. COLLEG. ET PRACTIC. WOLFFENB.

EPISTOLA ITINERARIA L

DE

BIBLIOTHECIS VINDOBONENSIBVS PRAECIPVIS,

AD

VIRVM NOBILISSIMVM ATQUE AM-PLISSIMVM DOMINVM

DOMINVM

LAVRENTIVM HERTEL,

SERENISS. DVCIS BRVNSV. ET LVNEB. CONSILIA-RIVM A LEGATIONIBVS SPLENDIDISSIMVM ET BIBLIO-THECAE GVELPHERBYTANAE PRAEFECTVM ET DIRECTOREM CELEBERRIMVM,

FAVTOREM OMNI AMORIS ET HONORIS GENERE MAXIME PROSEQUENDVM.

CVM FIG. ÆN.

VIR NOBILISSIME ATQVE AMPLISSIME,

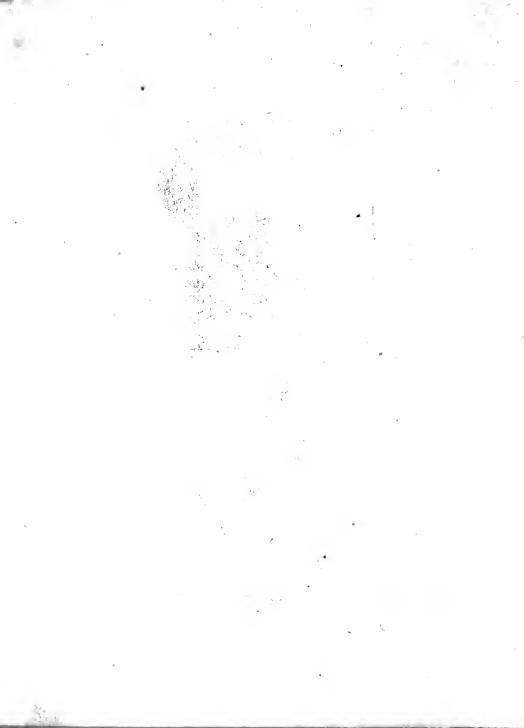
FAVTOR OMNI HONORIS ET AMORIS CVLTV

Vm hinc inde amici eruditi, qui quasdam de itinere nostro per Germaniam & Hungariam Annis 1723, 1724 & 1725, cupiditate admiranda naturæ & artis videndi sacto, observationes in sic dictis Uratislaviensum Annalibus Physico-Medicis (vulgo Sammlungen von Natur und Medicin, wie auch hierzu gehorie gen Runsteund Literatur-Geschichten/20) non sine voluptate viderunt, rogaverunt, ut totum itinerum nostrorum cursum cum observationibus & Physicis & Medicis, & Politicis & Literariis & reliquis tunc temporis nobis obviis sactis cum orbe curioso erudito communicare non detrectaremus, eorum petitis satisfacere & gratiscare libenter proposumus, Uno volumine statim certe prodirent totum diarium, omniaque lectu memoratuque digna a nobis observata, dummodo bibliopola quidam sumtus subministrare vellet, horum autem desectu, animum induximus, ad modum epistolarum itinerariarum Tollii, memoratu dignissima in certas quasdam breves epistolas distribuere & in commune conferre.

ferre. Prima hinc epistola de Bibliothecis Vindobonensibus ad TE, VIR NOBILISSIME atque AMPLISSIME, Bibliotheca Guelpherbytana Prafecte celeberrime, dirigitur, nec ingrata speramus TIBI fore, qua de his, cum bibliothecas in deliciis maximopere habeas, observavimus & TEcum communicavimus. Primo merito loco stant binæ Bibliothecæ Casarea, antiqua nempe & nova, prior dicitur communiter magna, sita e regione domus pilæ lusui dicatæ; Codices & libri, quorum volumina plus quam 100000 numerantur, in varia conclavia sunt distributi; hic videndus & legendus omnium facultatum, omnium scientiarum, omnium artium, omnis literaturæ ditissimus thesaurus librorum, & impressorum & manuscriptorum; ad ligaturam quod attinet, non una eademque, mox enim occurrit volumen albissima nitidissimaque charta pergamena tectum, mox aliud durissimo suillo corio inclusum; mox aliud eleganti Gallico & Anglico vestitu superbum, & sic porro. ber rarissimus, quem Bibliothecæ Secretarius, cum de Galeni prosapia nos esse inaudivisset, nobis monstravit, erat vetustissimus codex Dioscoridis Græcus, quem non in hac tantum instructissima Bibliotheca, sed & in tota Europa rarissimum librum manuscriptum esse referebat. Forma externa erat folii majoris, literæ autem solitis omnes multo majores chartæ pergamenæ optimæ inscriptæ, figuræ autem plantarum & icones elegantissima, multo studio & labore assiduo ad vivum coloribus optimis & suavissimis depicta, oculis arridebant; Codicem hunc Busbequius in Regno Turcico Constantinopoli apud Judæum quendam invenit, pretio centum Ducatorum aureorum ab eo emit & Bibliothecæ huic inclytæ, tanquam pretiosissimum thesaurum, tradidit, seculo post Christum natum quarto in Græcia confectum, & sic plus quam mille & aliquot centum annos antiquiorem narrabat supra jam dictus Dominus Secretarius. Lambecius, vir eruditione præclarus, qui, cum secunda & prospera ei in patria sua non affulgerent fata; cum loco & religionem mutavit, Viennæ autem Austriæ studio indesesso & labore incomparabili catalogum & descriptionem Bibliothecæ Cæsareæ augustissimæ moliebatur, edidit quoque VII, tomos librorum Græcorum, restant autem adhuc plures, quorum ne titulo quidem mentionem injecit, in folio; sed dolendum, cum vix hoc nobilissimum & eruditis omnibus exoptatissimum inchoavisset opus, mors filum vitæ nimis cito præsecuit, & sic incompletum ad hæc nostra tempora permansit. Seposito numero innumero librorum, oculos exhilarabant duo numismatibus, quorum copia 16000. transcendit, & antiquis & hodiernis, & indigenis & exoticis, aureis, X 2 argen. ... ...

argenteis, areis & ex alio metallo culis, repleta scrinia, juxta ac res quædam naturales curiolæ & artefactæ antiquæ, de quibus merito recensemus dentem magnæ molis, aliquot librarum civilium pondere, molarem fossilem, quem licet pro giganteo venditant quidam, differentiam tamen inter hunc & elephantinum vix monstrare poterunt. " Inter fru-Etus exoticos rariores se offert nux Cocus duplex, seu binæ nuces majores Cocus dictæ ad invicem a natura adnatæ, ac si glutine viscido firmatæ effent. Inter antiquitates videri meretur instrumentum sacrificiis olim Arabibus usitatum, repræsentat securim vel asciam, loco aciei chalibeæ est lapis in formam Cerauniæ exasciatus & fabricatus, materia autem eiusdem videtur marmor nigricans vel serpentinum; manubrium ligneum in parte superiori, lapidi vicina, ornatu laneo variegato vesti-Nec ex memoria deponendum vitrum quoddam pellucidum vel potius crystallum magicum, per quod venefici & magi apparitiones diaboli videre, conversationes & colloquia cum spiritibus malæ & dàmnatæ notæ habere folere creduntur. Posterior Bibliotheca Cæsarea Vindobonensis, quæ respectu prioris parva est, locum in præsenti habet in Palatio Casareo, numerat tantum 12000. volumina, cum e contrario libri prioris augusta bibliotheca, mox ante paululum adumbrata, nondum unquam exacte numerati sint, quapropter nec certum & definitum de is numerum exhibere possumus, hoc interim certum manet, eam ex plus quam 100000. voluminibus constare. Hunc posteriorem librorum apparatum gloriosissimus Romanorum Imperator, semper augustus, Carolus VI. pro 300000. thaleris Anno 1720. modo emit, cum antea ad Illustrissimum Baronem de Hohendorff Bruxelensem pertineret, cum autem hic tunc temporis, Annis 1723. & 1724. nondum ex ciftis, in quibus Viennam Austriæ transportatus, expositus erat, eum videre non licuit. Anno 1723, 1724 & 1725 ædificium siadmodum splendidum post Monasterium Ordinis Eremitarum sancti Augustini ad latus Palatii Cæsarei exstruebatur pro capiendis his duabus egregiis bibliothecis, an jam translatæ? pro certo affirmare non quimus. Primarius Cæsarearum bibliothecarum director est Pius Nicolaus de Garelli, Phil. & Med. Doct, Regii primique in Lusitania ordinis de habitu Christi eques & in Patria Bononiensi universitate publicus Med. Prof. Romanorum Imperatoris Caroli VI. confiliarius & archiater. Sumtus, quos Sac. Casar. Majestas quotannis harum bibliothecarum conservationi & augmentationi dedicavit, summam 12000 florenorum Imperialium implent, quæ partim in salarium datur Directori, Secretariis & bibliothecæ ministris, partim

tim etiam ad emtionem novorum recens editorum librorum & literarum commercium, quod vulgo correspondentiam vocant, cum eruditis exteris conservandum, inservit. Happelius in Relationibus suis curiosis Part. II. p. 325. it. Valentini in Musei Museorum Part. II. p. 3. delineationem æri incisam prioris augustæ bibliothecæ quidem dederunt, sed cum collationem tabulæ æneæ cum bibliotheca ipsa institueremus, nec ullam analogiam invenire possemus, firmiter hinc credimus, tales picturas esse in cerebro saltim natas. Alias quædam legenda de hac inclyta bibliotheca in Edward Browns Itinerario pag. 242. cujus figura eadem nobis esse videtur cum supra allegata Happelii & Valentini, & in Tollii Epist. Itinerar. IV. pag. 99. &c. it. pag. 118. &c. Post Casareas visu digna est Bibliotheca Serenissimi fortissimique Herois, Principis & Ducis Sabaudia, Eugenii, Prasidis Collegii bellici Casarei, Generalis locum tenentis & Gubernatoris Belgii Austriaci &c. hæc continet omnium facultatum & omnium materiarum scientiarumque & artium libros selectiores, rariores & pretiofiores, elegantissima aurata Gallica tunica vestitos, inprimis autem ingentem copiam & farraginem codicum Italo sermone conscriptorum. Bibliothecarius quoque natus est Italus, qui nec Teutonicam, nec Latinam, nec Orientales, nec aliam, nisi patriam Romanam sermone proferre potest linguam; Latinam quidem puer didicerat, cum vero spatio 36. annorum eam non eloquutus amplius, jam Quæsivimus ex eo inter alia, quinam rariores essent libri hujus bibliothecæ? & quidnam præcipue memoratu & notatu dignum de ista esset? sed responsum nobis dedit ex Tacito, & ipse forsan nescivit, nec librorum notitiam habuit. Haud paucas jam vidimus bibliothecas, fed ejusmodi bibliothecarium nullibi invenire contigit. Nil sic amplius de hac addere possumus, quam quod per tria distributa sit conclavia.

De sequenti, nempe Windhagiana, licet non tam speciosa, plura communicabimus. Sub initium adducemus verba Burcardi Gotthelssii Struvii, quæ prostant in ejus introductione in notitiam rei literariæ & usum bibliothecarum Cap. IV. de Bibliothecis Germanorum J. 1. pag. 132. Privatis curis collecta Viennæ, sed publico destinata est Windhagiana Bibliotheca, Dominicanorum monasterio nexa. Auctor illius Windhagius, tenui sorte natus, patronorum liberalitate ad studia incitatus, in tantum promotus, ut Doctoris jura impetraret, Advocati postea, & demum Consiliarii Cameræ munus subiret; opibus autem ità crescebat, ut suis nonsolum bene prospiceret, sed etiam hanc bibliothecam

fuam in usum potissimum studiosorum pauperum destinaret. Patet itaque singulis diebus per certas horas, & facultas utendi libris conceditur, sub banni nota tamen prohibetur, librum exinde nec mutuo sumere. Numerus librorum adeo magnus non est, & potissimum libris juridicis & humanioris litteraturæ quibusdam est referta; singularem habet præfectum, licet etiam Dominicani supremam curam sibi vindicent, de eadem Joh. Christoph. Wagenseilius epistola de Hidraspide sua, & auctor relationis vom Rapferl. Dofe ju Wien pag, 16. His Struvii verbis sequentia addemus: Hæc bibliotheca locum habet in monasterio Dominicanorum, & narratur Dominus Comes de Windhagen, quem Struvius advocatum nominavit, testamento Dominicanis istam consecratse & dono dediffe. Singulis septimanis per tres dies aperitur, nempe diebus Lunæ, Mercurii & Veneris, horis antemeridianis a nona usque ad undecimam, pomeridianis vero a secunda usque ad quartam, quo tempore cuilibet intrare permissum est, & quo tempore quoque quilibet apparatu librario pro lubitu uti potest. Continentur libri in tribus sat capacibus conclavibus, primum monstrat Philosophicos & Medicos, nec non Mathematicos, quorum haud parvus adest numerus; aliquot mathematicis instrumentis & machinis referta scrinia; binos haud parvos globos; scrinium dives nummarium, quod oculorum visui offert aliquot millia numismatum, nummos antiquos Hebræorum, Arabum, Græcorum, Romanorum, aliorumque populorum & gentium; Catalogus horum manuscriptus sat prolixum præbet librum in folio, quem ibi videre Duos embryones aliquot mensium in spiritu vini balsamico asservatos, quorum uni sequens adjecta est inscriptio:

Generatio mea ablata est, & convoluta est a me, quasi tabernaculum pastorum.

Mein Geburth ist von mir hinweg genommen, und zusammen gewicklets wie ein Hirten Hutlein.

Alteri vero:

Præcisa est velut a texente vita mea, dum adhuc ordirer, succidit me.

Isaiæ Cap. XXXVIII. vers. 12.

Mein Leben ist gleichwie von einem Weber abgeschnitten / er hat mich abs gehauen / ba ich erst anfing.

Aliquot brutorum sceleta; monstrum humanum, sectione Cæssarea, matre mortua, ex utero in lucem tractum, duobus capitibus, quatuor manibus & tribus pedibus, absque ullo genevid. Fig. rationis organo, quod cum rarissimum sit, copiam ejus depictam ærique incisam simul adjecimus. Bibliothecæ præsectus

nullam nobis dare poterat informationem, unde & quo tempore? sirmiter autem credimus, esse idem monstrum, cujus Theatrum Europæum Part. II. Anno 1631. pag. 510. sequentibus mentionem injecit. d. 28. Nov. 1631. ist zu Wien vor dem Schottenthor ein monströssische Geburt an die Welt gebracht worden/ mit 4. Handen/2. Ropssen und z. Fussen/ hat 2. Tage gesebet/ und ist von viel 1000. Menschen mit grossen Schrechen und Entsetzen angeschauet worden. Parallelum monstrum huic serme plane simile videndum erat Anno 1642. Mense Mart. in Comitatu Hanoviensi, cujus etiam mentio injecta est Theatro Europæo part. IV. pag. 813, 814. cum sig. Tria lege artis optime combinata sceleta masculieni generis, primo inscripta leguntur hæc verba:

Omnia ossa dicent, Domine, quis similis tibi?

Pfalm. XXXIV. vers. 10.

Alle Gebeine sollen sagen / Herr! wer ist dir gleich? Secundo, cujus corpus capite truncatum:

Iustus Dominus concidit cervices peccatorum.

Psalm. CXXVIII. vers. 4.

Der Herr/ der gerecht ist/ hat den Nacken der Sunder abgeschnitten.
In conclavi secundo asservantur libri Juridici, duo globi minores ac scrinium variis redus naturalibus, præcipue mineralibus, resertum, quod vero, cum neque inspector neque minister mineralium istorum notitiam haberent, erubescebant monstrare, & sic contenta istius scrinii non vidimus. Tertium & ultimum conclave continet libros Romano-catholicos, insimul & prohibitos hæreticosque. Bibliothecæ præsunt duo bibliothecarii, alter religiosus Dominicanorum ordini adscriptus, alter non religiosus (ein geistsicher und weitslicher Bibliothecarius)

& unus minister Bibliothecæ, qui justus libros perrigie & monstrat.

Sequitur quarta & ultima Vindobonensis bibliotheca, memoratu digna, possessir est peristustris, magnificus, spectabilis & excellentissis mus Dominus Pius Nicolaus de Garelli, Phil. & Med. Doct. Regii, primique in Lustania ordinis de habitu Christi eques, in patria Bononiensi Universitate ad cathedram eminentem conductus publicus & primarius

Med.

Med. Prof. Augustissimi Romanorum Imperatoris atque catholici Hispaniarum Regis Caroli VI. confiliarius & archiater, Cæsarearum bibliothecarum primarius director; nec non inclytæ Facultatis Medicæ Viennensis Decanus spectabilis. Hic vir perillustris inter omnes eruditos, qui Viennæ Austriæ degunt & vivunt, instructissimam & optimam habet bibliothe. cam ex rarissimis & selectissimis libris conflatam, non impressis tantum, sed & manuscriptis. Parens ejus, Joh. Baptist. de Garelli, pariter personæ Cæsareæ Majestatis Archiater eam colligere incepit, filius vero antedictus postea, cum iter saceret per totam Germaniam, Belgium, Angliam, Galliam, Portugalliam, Hispaniam, Italiam, aliasque Europæ provincias multo auctiorem & locupletiorem eam reddidit; felix ille, qui gratiam habet videndi istam, nec non rarithecium rerum naturalium curiosarum omnium naturæ regnorum, præcipue vero marini, quarum admodum magnum cumulum in itineribus suis acquisivit. Vir est occupatissimus, quapropter raro contigit, aliquid apud eum videre; specialia hinc de hac inclyta bibliotheca & admodum celebri adducere non possumus. Hæc sunt, quæ de bibliothecis Vindobonensibus Annis 1723 & 1724, quibus Viennæ viximus, inaudivimus partim, partim & vidimus. Vale, Vir Nobilissime atque Amplissime, vive diu, reipublicæ

literariæ ornamento & bibliothecæ Guelphicæ augmento.

Wolffenbüttelæ d. 1. Octob. 1728.

. more two outs it in a con-

FRANCISCI ERNESTI BRÜCKMANNI,

MED. DOCT. ACAD. CÆSAR. NAT. CUR. ET SOC. REG. PRUSSIC. SCIENT. COLLEG. ET PRACTICI WOLFFENBUTT.

EPISTOLA ITINERARIA II.

DE

CHRYSOCOLLA NEOSOLIENSI HUNGARICA,

AD

VIRUM NOBILISSIMUM ATQUE DOCTISSIMUM, DOM. DOM.

JOHANN. HEINRIC. LINCK,

ACAD. CÆSAR. LEOPOLD. CAROLIN. NAT. CURIOS. COLLEGAM, CHYMICORUM CORYPHÆUM CELEBERRIMUM, ET PHARMACOPOEORUM LIPSIENSIUM ET TOTIUS GERMANIÆ PRINCIPEM, RERUM NATURALIUM ÆSTIMATOREM SUMMUM,

AMICUM MAXIME COLENDUM.

ARANOISCHERNES IN BRUCKMANNI

MYD DOOF AC D. CESAT M. T. CHR. BT.
JC. MEG. PRUBLIC TO SWO, CALLEY, W.
PRACTICL W. J. J. J. SERNER LT.

HAMMAN AND THE MARIA IL

DIRIOCOLIA V. LIQUORISHU HUMAMUM

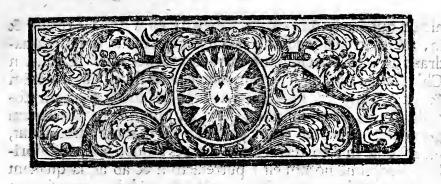
AND REAL COOR IN A REAL CORNERS OF 1997

JOHANN HEINGIC.

CURIOS. COSLES AM, CULMICORUM CORVIDERUM CULEBRER MINUES AM, CULMICORUM CORVIDERUM CLIEBRER MINUES DE MANACONOSCIUM UNSENDEN TOTALS CENTAN CONTRA CONTRA CONTRA

muchiago sursam modina

VIR NOBILISSIME ATQUE DOCTISSIME AMICE MAXIME COLENDE:

Uas ad nos, Vir nobilissime, haud nuper adeo, nundinis nempe solennioribus autumnalibus Lipsienfium, mififti res crusta tophacea inductas ex thermis toto orbe celebrioribus & ab Imperatore Carolo IVto gloriofissimæ memoriæ denominatis, desiuntas, recte accepimus, iisque jam aprum locum in lithophylacio nostro dedimus; gratias pro istis remittimus maximas, cum defiderio præstandi Tibi vicissim quæcunque grata officiorum genera, fimulque transcribimus modum, quem dudum a nobis experiisti, conficiendi Bistricii in Hungaria sic dictam Chrysocollam seu viride montanum. Hic elegans color viridis in variis quidem, non Europæ tantum, sed & aliarum orbisregionum fodinis ærariis, aurariis, argentariis, plumbariis colligitur, primum tamen locum apud omnes mereturis, qui Neofolii in sic dicto oppidulo montano Herrengrund ex cunicu-8710

niculo quodam, aus einein Stollen | cum aqua profluit & in, ad hunc colligendum, adaptatis canalibus & ciftis quadratis ex aqua præcipitatur, corraditur & ficcatur. Etaurem Chrysocolla nihil aliud, quam minera æris dives (inops enim & pauper minera, Urin Rupffer Erty/ nullam largitur chrysocollam) vel metallum æris, quod ad firmmam maturitatem pervenit, (mineræ enim perfectæ & maturæ decrescunt. uti reliquæ in toto terrarum orbe res, quod metallifossori-bus peroptime notum est) putrefactum & ab aqua quadam accedente subterranea salsa, acida & acidula, corrosiva in pulverem viridem & smaragdinum corrosium & destructum. Hic modus generationis Chrysocollæ non differt a modo conficiendi & parandi Viride æris, hoc ex cupro stratificato cum vinaceis, quæ spiritum acidulum continent & effluviis suis statim produnt, in Hispania paratur; hæc chryfocolla vero in in venis infra terram ærariis ex ære, accedente spiritu acido, salso, corrodente optimas Veneris mineras oritur; Viride æris arte in Hispania. fubterraneo Viride montanum in naturæ laboratorio à natura conficitur, & quidem ambo ex ære seir Et licet in diversis metallifodinis. & auri. & argenti, & plumbi, hic color nativus viridis reperiatur, mineris dictorum metallorum adhærens, non tamen est proles genuina harum minerarum; sed solius Veneris rutilantis filius; causam vero, cur in hisce quoque fodinis & offendatur sæpenumero chrysocolla, haud difficulter Tibi dabimus, examen enim harum minerarum chymicum & docimasticum non fusione tantum aurum, argentum & plumbum porrigit, sed & Venerem optimam; cum vero Cuprum haud infrequenter a reliquis metallis separatione non sit dignum, prætereaque Sol & Luna metalla sint Venere longe præstantiora, quibus merito addimus, quod hocce metallum rutilans ex aliis venis minori fumtu; minorique labore fundere & extrahere possimus; non adeo in considera

derationem trahitur, sed plerumque in istiusmodi mineris comburitur, inque auras sic cum fumo avolat. Hinc sunt, qui, cum accuratum & legitimum separationis metallorum examen non instituerint, chrysocollam & prolem auri, argenti & Saturni nominant, quod nunquam facerent, vel unquam fecissent, si legitime processium tractandi & separandi mineras & metalla instituissent. In valle Dominorum, Germanice Herrengrund/oppidulo montano unico saltim milliari Neosolio distante, est cuniculus, em Stollen ex quo chrysocolla nativa cum aquis claris & pellucidis, quæ eandem in fodina quadam æris ditissima ex venis ærariis, ab acido humore corruptis & putridis quasi, eluunt, elutriunt, lambunt, secumque in interstitiis suis & poris abripiunt, profluit. Simul achæc aqua, chryfocolla imprægnara, loca dereliquit subterranea & supra terram visui se offert, per canales excavatos, ad ingentes ex ligneis afferibus constructas & fabricatas cistas, de cista iterum prima in secundam, ex secunda in tertiam, positis semper de cista ad cistam in plano inclinato canalibus parvis brevibus ligneis, progreditur vel ducitur. In his cistis aquætranseuntes viridem chrysocollam, quam fecum ex cuniculo dicto eduxerunt, fensim atque sensim deponunt, in prima cista crassiorem, interdum arenulis adhuc aliisque impuritatibus commixtam, in secunda meliorem purioremque, in tertia optimam purissimamque.HæcChryfocolla,quæfenfim atque fenfim in pulveris forma subsedit partim ad fundum, partim ad latera, instar crustæ sirmæ & quasi agglutinatæ cistis adhæret, decantatur postea aqua, crustæ virides ex canalibus & cistis effractæ in fole sereno æstivali tempore siccantur & ad usum servantur. Impurior & crassior chrysocolla, ex prima & cuniculo proximâ cistâ derasa, obscuriore, quam reliquæ duæ, gaudet viriditate, si ad usum pictorum, his enim præcipue omnes tres, colore & puritate tantum differentes, species in usu funt, adhibenda, prius iterum aqua clara dissolvitur & ab admiadmixtis heterogeneis depuratur particulis. Secunda aliquo modo purior primâ, coloremque habet medium inter primam & tertiam, non adeo obscurum ac prima, nec adeo clarum ac lucidum, quam tertia, quæ optima, colore enim gaudet smaragdino oculis grato & eleganti, puritate autem superat omnes, nec ullà amplius, si in usum trahenautem superat omnes, nec ulla amplius, si in usum trahenda, depuratione eget. Unico quoque tantum milliari Neosolio distat sic dicta Vallis Judicum, der Richter-Brunds in qua etiam ex aqua eodem modo eademque methodo, ac in Valle Dominorum, hoc viride montanum colligitur, sed non in tanta copia. Differentia tamen nulla inter hoc & illud observanda. Chrysocolla Armeniana, a patria cognominata, colorem Porri quod ad viriditatem referens, olim laudatissima erat & optima; postea Macedonica & dein Cypria; nostris autem temporibus, cum antedictæ obsoletæ sint nec amplius bahendæ. Hungarica primatum inter optimatum inter fint nec amplius habendæ, Hungarica primatum inter o-mnes obtinet, pictores quoque, licet omni chrysocolla utantur, hancce tamen Neosoliensem reliquis multo præse-runt, ut nihil dicamus de colore suaveviridi, ex solo ære runt, ut nihil dicamus de colore suaveviridi, ex solo ære oritur; chrysocolla enim, quæ in argenti fodinis reperitur, multo vilior hâc; quæ in plumbariis venis offenditur, adhuc multo ingratior; & quæ tandem ex auri mineris eruitur, omnium vilissima & rarissime in quantitate habenda; & licet omnes, uti jam supra innuimus, Venerem pro matre & materia ex qua agnoscant, sunt tamen deteriores omnes istà, quæ ex Cupro corrupto & quasi putresacto originem trahit, sunt enim heterogeneis particulis istorum metallorum & minerarum simul adhuc inquinatæ & confourcare.

Armeniaca Macedonica & Cypria quæ fpurcatæ. Armeniaca, Macedonica & Cypria, quæ olim usitatissimæ erant, an eodem modo ex aqua sint præcipitatæ? ac Hungarica, vel an ex mineris sint derasæ & lotæ? de hoc nullum apud scriptores istius ævi mentionem reperimus; nec etiam apud recentiores invenire licuit, an hodierna die ullibi terrarum tali conficiantur & ex.

ex aqua præparentur methodo, ac hic locorum in Hun-garia, in vallibus scil: Dominorum & Judicum. An hocce viride montanum, additione sulphuris vel aliarum materiarum reduci & fundi possit iterum in bonæ notæ cuprum, experimenta facere nec tempus nec aliæ Circum-stantiæ permiserunt, relinquimus ea Tibi, Chymice experientissime, tempore vacuo instituenda, rei veritatem & possibilitatem ad ignem probatorium examinabis, & productum haud gravatim nobiscum communicabis. sunt, quæ de chrysocolla Hungarica in chartam conjicere potuimus, an petitis Tuis sint satisfactura? proxime inaudiemus; reliqua videnda apud D. Joh. Laurent. Baufchium in Schediasmate posthumo de Cœruleo & Chryso-colla; Martin. Rulandum in Lexico Alcheimiæ pag. 146. &c. &c. & in nostro opere de metallisodinis totius orbis terrarum pag. 272. cujus scripti tomum secundum cum circa festum Paschæ typis exscribi curaturi simus, rogamus, velis haud gravatim ex egregia & instructissima Tua Biblio-theca & celeberrimo Museo Tuo metallico communicare & supplere ea, quæ ad hocce opus completum reddendum ex istis necessaria videbis, gratias non modo insignes pro relationum harum communicatione habebimus, sed & omnes mineralium & metallorum fossores', quique metallico studio operam dant, quibusque metalli fodinæ in deliciis sunt, huncce iis a Te collatum favorem omni laude, gratia & encomio deprædicare non desinent. Reliquum prospera omnia Tibi Tuisque vovemus, vivas, valeas,

Wolffenbiittelæ, die 1. Nov. 1728.

or aque preparent a methode, ac inc locorum in Hade garia, in enlibus till: Domin rum & Judicum. hocce viride moncanun, eddicione fulpheriy vet e . . . . . . materiarum reduci & fundi posit iterum in bene se eugenum, experimenta ficere nec tempus nec alise, Circuia France perimiference relinquinus ea Tibi, Christic care. rie williame, remayore ve no indiquencia, reformed an Ce pessibilitatem adignem probatorium examinebis, & voductum band gravatim nobiscum communicabis. funct our de chrysholla Hangaries in charrier emiliere porning, an profes This flat facistofica? p. oxe audiemus; reliqua videnda apad D. Joh Laccont lice scheum in Schediasnere postbutton de Couraleo & Chryso-. offe; Marrin Rulending in Lexico being page teo. &c. &c. & in notico opere de metallacalais to lus orbus certain in 1980, 172, cujus fer in commun fecundica cum circa feltum Valla ar i exferibi care un imme, regamus, velis hand graveum ex egrav a & infrudulume Tua Biblics theca & celeberrime Tay The metalico communicare & Supplere (1, que ad hocce opus completeus reddindum ex illis recedlaria videbis, graniar non me le inflatte pro relationam herum communicatione habel in a lod ec orands mineratum & metallorum fossores, queque metallico findio operam dont, quibusque metalli sodma in deliciis funt, huncee its a Te collarum the orem omni la day grais & encomio depradicare no definere. Returnin pro-Wolff abilitely, die L Nov. 728.

FRANCISCI ERNESTI BRÜCKMANNI,

MED. DOCT.
EPISTOLA ITINERARIA IIItia

BELLARIIS LAPIDEIS LIPTOVIENSIBUS HUNGARICIS

AD

VIRUM NOBILISSIMUM, EXCELLENTISSIMUM, CON-SULTISSIMUM ATQUE DOCTISSIMUM, DOM. DOM.

JOHANN. HEINRIC. BURCHARD,

MED. DOCT. SERENISSIMOR DUCUM BRUNS. ET LUNEBURG. CONSILIARIUM CELEBERRIMUM ET ARCHIATRUM SPLENDIDISSIMUM, MAGNUM NOSTRO. RUM TEMPORUM MEDICUM, PHYSICUM SINE PARI ET PRACTICUM WOLFFENBUTTELENSIUM FELICISSIMUM.

FAUTOREM OMNI HONORIS ET AMORIS ENCOMIO MAJOREM.

HERY OLD TOTALLE IN ..

BELLEVILLE VALLE SAN VILLERIANS

MENT STEEL STATE OF STATE OF MUSIC SON MUSIC STATE OF STA

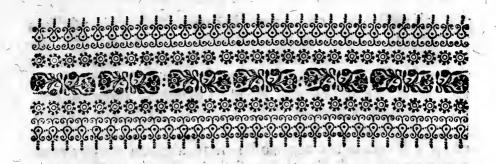
JOHN MHILMIO, OLIVE, BURCHILLED

MED, DOCT SERVING STEELS GELLE WEEKENING DE LEINEN EN EUR SERVING STEELS GELLE BERREIGEN.

ET. SREITEN STEELS GELLE STEEL STEELS STEELS GELLE STEELS

PAUTOREM DMKI HUNG RUNET AMORIS

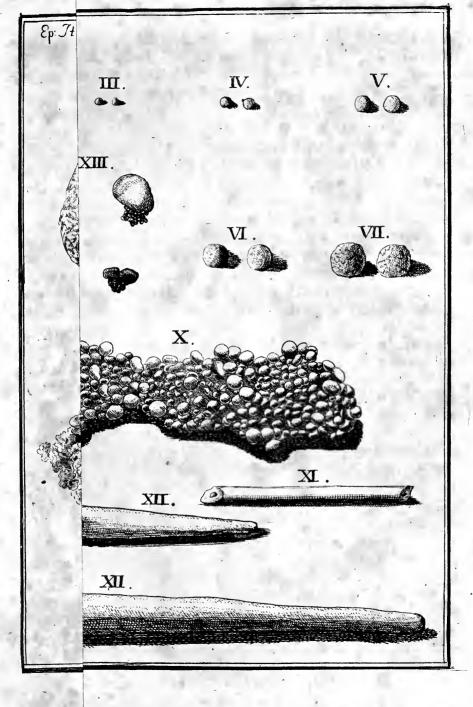

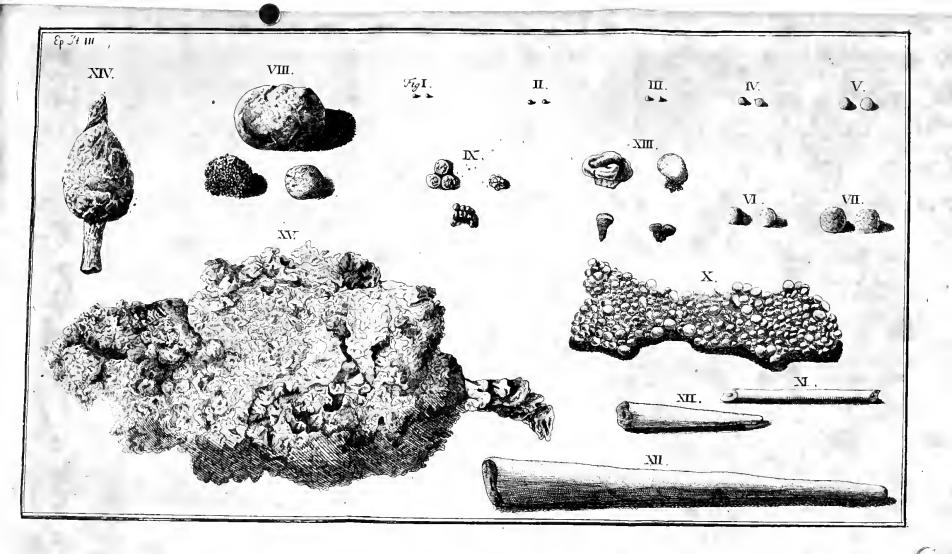
VIR NOBILISSIME, EXCELLENTISSIME, ATQUE CONSULTISSIME,

FAUTOR OMNI HONORIS ENCOMIO MAJORI

Ummopere nobis gratularemur, præsens si temporum status gratias re & verbis peculiares Tibi, Vir consultissime, offerre pro infinitis in nos collatis beneficiorum generibus savorisque maximi signis permitteret. Cum vero Tibi summa impotentia, qua laboramus, plus quam satis nota & perspecta sit, certa & indubitata side speramus, Te nec hocce lapideum munusculum, (labiis quidem minime gratum, dentibus & linguæ gustu & masticatione molestum & insapidum, oculis tamen visu non injucundum) quod devote in grati animi tesseram mittimus, male interpretaturum. Non ignoramus enim, Te Gazophylacium lapideum & metallicum ex selectissimis & elegantissimis plurimarum regionum rebus subterraneis, quod ob præstantiam optimis non immerito annumeratur, possidere. Forsan & hæ consectiones.

nes, ab analogia, quam cum bellariis faccharatis edulibus habent, sic dictæ, dignæ æstimentur, istud ut intrent; libenter enim contentæ erunt, si licet locum post ianuam infimum in isto occupent. Patria horum bellariorum, vel rectius lapillorum bellaria, quod ad externa, mentientium, est in Hungaria comitatus Liptoviensis, in hoc enim prostant tria permagna subterranea antra, Draconum dicta ex eo, quod ossa in his reperibilia semicalcinata vulgus præoccupato animo de Draconum sceletis esse sibi falso imaginetur. In his sat capacibus antris soditur & eruitur ad ripas cujusdam fluminis, quod per medium antri maximi transversim transit, lac lunæ sen montis, terra albissima, levis & farinacea, quæ in multis Hungariæ officinis phar-maceuticis in usi est, vocitatur Nihilum album & pro eo publice venditur; est autem nihil aliud, quam terra cal-caria vel lapis calcarius infra terram ab accedentibus continuis aquis in pollinem levem solutus & quasi præparatus; firmissime credimus, hoc Nihilum album vel lac montis esse materiam ex qua stalactices, quo lapide omnes antro-rum concamerationes undique, infra in fundo, supra in tegmine, dextrorsium, sinistrorsium in parietibus, tanquam eleganti nec satis admirando à natura sedula elaborato tape-zio inductæ & incrustatæ, originem ducat. Primo enim calcarius lapis in & supra terram undique, & in ipsis antris moderato ignis gradu reducitur & calcinatur in calcem, quæ antea fuit, optimam, commissuris ædium glutinandis & firmandis non inidoneam; Tertio Lacmontis vel lunæ est calx in pulverem subtilem comminuta, hic pulvis aqua viscosa & nitrosa solutus iterumque siccatus, facit stalactitem; stalactites igne ustus dat calcem. Hoc Nihilum album, infar alcohol, subtilissimum, aqua solutum vel potius mixtum, intrat meatus & poros terræ, rimas & spatia rupium, demum evaporatis successive & paulatira particulis humidio ribus,

ribus, remanet Nihilum album, cumulatur in via, visciditate aquæ frigidæ & nitrosæ glutinatur, lapideam duritiem induit temporis tractu satis firmam & duram, crystallisatur & adhæret lateribus rimarum, parietibus speluncarum, antrorum & aliis rebus ipsi obviis. Hæc Nihilô albô imprægnata aqua, quando ex poro quodam unico sensim atque sensim destillat, ita ut priores guttæ siccentur & indurentur, antequam mox insequentes per eundem porum penetrare possint, cumulatur hæc calx, & crescit lapis instar stiriæ, & stalactites a similitudine, quam cum glacialis stiria hyberno tempore habet, cognominatur, qui magnitudine & crassitie differt pro diversitate quantitatis affluentis acus & coniæ materiæ calcariæ, qua aqua imbuta & fortar aquæ & copiæ materiæ calcariæ, qua aqua imbuta & fæta; quando autem gutta & guttula de alto tegminis ex poris antrorum decidit, & in via vel postea demum exsiccatur, remanet, evaporatâ & exhalatâ aquâ, Lac montis visciditate aquæ frigidæ & nitrosæ glutinatum instar globuli lapidei, pro varietate guttarum & guttularum, quantitatisque materiæ calcariæ, majoris vel minoris. Quando vero hæc aqua successive saltim lambit & alluit cavernarum parietes, instar crustæ politæ, evaporatis humiditatibus, adhærere solet iis, induratur & optimum oculis exhibet tapezium. Omnia fic ferme phœnomena, generationem hujus crystallini lapidis concernentia, explicatu sunt haud difficilia. In modo dictis Draconum antris conspiciuntur in sundo integri cumuli vel parvi monticuli exmeris & innumeris stalactitiis globulis diverse magnitudinis constantes, qui globuli in superficie sunt omnium maximi, rarissime tamen nucem avellanam mole superantes; sub his minores latitant; sub his iterum adhuc minores videndi, & insimi sunt omnium minimi arenam emulantes tamen subserici ac omnium minimi, arenam æmulantes, tamen sphærici, ac fi manû tornatoris fummo studio & lege artis ad hancce figuram formati essent. Rationem dabimus hanc: globuli infuni ex unica saltim guttula concreti sunt, hinc minimi; SHOULD super-X 3

superjacentes majores initium quidem & principium, vel potius nucleum, quoque tantum ex unica guttula sumserunt, accedentibus autem quotidie novis guttulis per appositionem accreverunt, & molem, præ infra jacentibus, majorem nunc ostendunt; horum cumulorum ex istiusmodiglobulis, bellaria peroptime mentientibus, non unus, sed plus quam centum, in his antris adsunt. Bellaria lapidea, quæ ex his antris mittimus, & pro quibus locum in lithophylacio Tuo celeberrimo humillime expetimus, sunt sequentia:

1.) Nihilum album, Lac lunæ vel montis, repræsentans saccharum in mortario fractum & in subtilissimum pul-

verem comminutum:

II.) Stalactites, coloris ex albo luteoli, instar rasuræ

cornucervi.

-3000

III.) Stalactites, arenam globulosam ex albo luteolam repræsentans, vel potius referens semina vegetabilium minima, globuli enim hi lapidei arenæ saltim sunt molis & quantitatis. Fig. I.

Tanta IV.) Stalactites, semen Milii vulgaris magnitudine z-

quans, colore gaudens luteo.

Fig. II.

V.) Stalactites, confectionem faccharatam, corpus fine anima, vulgo in officinis pharmaceuticis dictam, adeo exacte repræfentans, ut ovum ovo non tam fit fimile, quam globuli memorati huic dictæ confectioni faccharatæ. Fraudem jam binis vicibus his bellariis, inter alias confectiones bonæ notæ mixtis, inftituimus, nec dolus citius fentitus & observatus, quam dentes nec comminuere, nec lingua & palatum gratum ac dulcem ex iis saporem elicere & extrahere potuerint.

VI.) Stalactites globularis paulo major, semen Anisi saccharo inductum & conditum mentiens, nec aliam præse ferens differentiam, quam quod sphærica figura rotun-

ditate

ditate æqualiori sit in hac lapidea, quamista saccharata confectione.

VII.) Bellaria stalacticia, aliquo modo oblonga, semen Carvi & Cumini faccharo incrustatum referentia, coloris magis lutei, quam globuli antecedentes.

Fig. IV.

VIII.) Globuli lapidei majores ex albo ad flavedinem vergentes.

Fig. V.

IX.) Alii adhuc prioribus majores & crassiores, partim albi, lutei, partim grysei; rotundi partim, partim & inæquales. Differentia coloris, fine dubio, dependet a puritate & impuritate aquæ, calcis & aliarum minerarum, per quas aqua fluit.

Fig. VI.

X.) Hi magnitudine Cubebas, aroma notissimum, confectione saccharata incrustatas, mentiuntur.

XI.) Adhuc majores, & tandem.

VIII.

XII.) Omnium maximi, partim avellanæ nucis molem superantes, partim infra positi & minores, sed non exactâ sphærica figura præditi, potius inæquales, crustosi, gibbosi; causa hujus inæqualitatis rejicienda venit in nunquam non de novo supervenientes & extrinsecus allabentes guttulas, quæ de hora in horam, de die in diem Nihili albi aliquid adponunt; positi enim sunt hi globuli in superficie dictorum monticulorum, in dies fingulos ex allabentibus guttulis calce imprægnatis accrescunt & incrementa sumunt, singulæque inæqualitates horum corporum globuloforum repræfentant quasi novas guttulas & guttas, nucleus tamen semper ex unica saltim constat guttula.

Fig. IX. & X.

XIII.) Massæ compactæ & ex globulis concretæelegangantissimæ, albæ vel lacteæ, gryseæ & luteæ, ita tamen, ut singulum frustulum ex æqualibus globulis, vel majoribus vel minoribus, conster & compositum sit.

XIV.) Bellaria ex albo-grysea instar crustæ scabrosæ

& asperæ inæqualia.

Fig. XI.

XV.) Tubuli pellucidi, candidi, cavi & stiriales, crassitie calamorum scriptoriorum anserinorum, tegmento cavernarum plerumque adhærentes, admodum sonori.

XVI.) Fragmentum ligni semiputridi stalactice albo in-

ductum. Fig. XII.

XVII.) Stalactites lacteus, stiriam glacialem referens, spithamam longitudine ferme adæquans.

Fig. XIII.

AVIII.) Agarici albi cum crasso & brevi pediculo ex stalactite concreti minoris familiae, arborum vegetabilibus Agaricisadeo similes, utnec centoculus Argus ullum invenire poruerit inter hos minerales & istos vegetabiles discrimen; accrescunt lapidibus, ac vegetabiles ligno.

Fig. XIV.

XIX.) Pyrum stalactatium ex regmento speluncæ de-

fumtum, ut & Fig. XV.

XX.) Botrys, seu stalactites Botrionem cum petiolo exacte monstrans, quare & apud Germanos, Traubenstein ex similirudine, nomen indeptum, will et einer Bein Trauben

in seiner Bestalt nachaffet und gleich stebet.

-10 .

Fatemur equidem, Vir consultissime, munusculum hocce lapideum vilissimum esse, nec Indias, pretiosas gemmas exsinu suo donantes, pro patria agnoscere, scimus autemin simul. Te nec lapides vulgares figuratos contemnere, quare & maximopere rogamus, velis grato oculo istud aspicere, manusca

vente accipere & pergere favere, ut olim sic &

porro, Tuo Brückmanno. Wolffenbuttelæ d.1. Dec. 1728.

FRANCISCIERNESTI BRÜCKMANNI, MED. DOCT. &c.

EPISTOLA ITINERARIA IVTA

DE

IV. FIGURATIS CURIOSIS RUPIBUS AD FAU-CES HERCYNLÆ SYLVÆ PROPE ILFELDAM

INCLYTÆ SOCIETATIS REGIO PRUSSICÆ BE-ROLINI SCIENTIIS PROMOVENDIS

REVERENDISSIMUM, ILLUSTRISSIMUM, EXCELLENTISSIMUM

DOM. PROTECTOREM, EXCELLENTISSIMUM PARITER

DOM. PRÆSIDEM

ET

RELIQUA EJUSDEM MEMBRA UNDIQUAQUE CELEBERRIMA.

Fficium nostrum suisset, iam din observationem unam atque alteram vel Physicam vel Medicam, more in inclyta vestra Regia Societate recepto, ad promovendas scientias transmittere, impedimenta autem nunquam non adfinerunt, quo minus citius id reapse præstare potuerimus, nunc autem initium facimus & primam, in forma epistolæ itinerariæ de quatuor siguratis Hercyniæ inferioris rupibus conscriptæ, tipis expressam officiosissime ablegamus.

Ad fauces Hercyniæ inferioris sylvæ uno lapide Nordhusâ in valle peramœnâ undiquaque altissimorum montium serie munitâ conspicitur oppidulum cum monasterio secularisato, celebri Regio gymnasio conspicuo, Jlfelda dictum, ubi præter lapides siguratos, mineralia & metalla, quatuor quoque ex sic dicto lusu naturæ siguratæ & formatæ rupes perelegantes peregrinis advenis admirationem

excitant fummam.

Prima rupes recreat oculos in monte alto ad dextrum latus monasterii sita, non procul a magna ista piscibus, ex quibus truttæ aureis maculis conspicuæ gratissimi saporis salivam in ore movent, ditissuma piscina, der Netz-Boden vulgo dicta. Rostri anserini, eines Günse-Schnabels, siguram exhibet, unde & nomen indepta est, der Günse Schnabel. Hæc excelsarupes & nulli non huius viciniæ lapides subrubri sunt, multo nitro imprægnati, quare & ædiscia ex his constructa, soluto abäereo, vel alio accedente humido, nitro, calcem derepente rejiciunt, plus quoque hyberno tempore, quam alii solent lapides, aquas præ frigore exsudant.

Tab. I. Fig. I. In apposita Tab. I. Fig. 1. designat A. B. altitudinem rupis integræ, Gänse-Schnabel dickæ, geometrice, ab Horizonte mensuratæ, &adæquat XXX. perticas, Ruthen.

A. C. Altitudinem rupis velproprie dicti rostri anse-

rini, prout in äere libero visui & oculis se offert, mensuræ Rhenanæ XXVII. perticas.A. B. enim subse & simul comprehendit dorfum.

D. E. Pes vel infima crassities rupis vel columnæ (repræsentat enim columnam turbinatam cum capitulo & basi, eine gewundene Stule mit ibrem Capital und Postement) est XXXI. pedum. . Mizout and

F. G. Craffities suprema vel capituli (des Capitals) est XXII. pedum.

H. I. Crassities vero media XIII. pedum.

D.K. Dorsi anserini longitudo, quæ infra ex basivel pede columnæ prodit, & instar parvi tecti ad trianguli formam sese contrahit, in quo tectulo, pro lubitu, quisque cum & sine ephippio, equitare potest, ædæquat quinque pedes, & ejusdem quoque est altitudinis, ita ut in ascendendo brachia super hoc dorsum posita ascensionem admodum facilitare possint. In dorso sedens pone collum anserinum perpendiculum, das Senck Bley, adhuc dimittere potuimus ad XXIII. pedes, antequam montem attigerit. Sequentem narrant de hac rupe traditionem: tempore Neandri celeberrimi quondam Ilfeldensis Gymnasii Rectoris, (cujus epitaphium in templo monasteriali cum imagine ejus totaque corporis statura eminenter lapidi funerali incisa, adhuc cum hacepigraphe videndum: Juxta hunc lapidem in tumulo requiescit Reverendus vir M. Michael Neander, Soraviensis, Rector & Antistes monasterii & Scholæ Ilfeld. ad annos XLV. doctissimus, fidelissimus & meritissimus maxime pius &munificentissimus in Scholam, ecclesiam & pauperes, obiit autem anno ætatis suæ 70. Christi vero 1595. 26. April. Ilfeldæ) ibidem fuit literarum Studiosus, qui pactum interdi-Etum cum malo iniisse spiritu dicitur, a quo & affirmationem accepit, securus certiorque redditus factus, quod eum in terram præ frigore horridam, Syberiam nempe, quam videndi peculiari cupidine flagrabat juvenis, momento citius ducere vellet. Divino tamen forsan omine Neander hujus candidati diaboli intrat museolum, quod flammis vero):(2 intus

intus circumcirca repletum videt. Terrore & horrore agitatus Dom. Rector, nil boni hic esse factum præsagiens, eapropter, cum ad se ex terrore rediisset, causam hujus ignis & flammæ in hypocausto ex suspecto juvene quæsivit, qua inaudita, summo studio maximoque labore, divina assistente gratia, studiosum hunc ad meliora duxit, qui quidem male habuit, quod hac vice in it in ere suo Syberiano impeditus suisset. Literis humanioribus absolutis, relicto Gymnasio, salutat academiam Jenensem, alii nobis retulerunt, Lipsiensem, inito & ibidem vel potius saltim confirmato de novo cum malo Satana pactô, dicitur in via Syberiana, quam cum male dicto spirituingressus, ad hanc rupem Ginse-Schnabel, ductus & dilaceratus. Firmiter nobis persuademus, traditionem hanc esse excogitatam & eam ob causam inventam, ut rupi Günse-Schnabel dicta ista fabula major accresceret fama. vum monasticum historiam cujusdam juvenis studiosi, de malo cum dæmone pacto suspecti, legendam præbet, nullam auteminjicit mentionem, quod ab isto malo spiritu minutatim adhancrupem sit conscissus & dilaceratus. Fortassis etiam hæc fabula originem ducit ab ista historia, quæ legitur in Spizels libro, cui rubrica: gebrochene Macht der Finsternis Part.I. Cap. 6. pag. 336.

Hæc rupes admodum exposita variis tempestatibus & procellis, quarum injuria hinc inde passa est rimas fissurasque majores & minores, timendum, ne ventus furens aliquando hunc elegantem naturæ figuratum lapidem de monte & basi sua dejiciat, frangat, inque frusta comminuat.

Non procul ab hac rupe in eodem monte (fat enim magnæ molis in eo conspiciuntur rupes hinc inde per totum tractum disseminatæ & erectæ, ac si manu sedula summoque - labore, præmeditato stupendo hominum studio, exstructæ hic essent) wishi se offert secunda figurata rupes, panem lapideum domesticum, qui omnium maximus in furno coqui foler, ingentem, fine dubio aliquot centenariorum pondus Tab. 1. æquantem repræsentans, quem Tab. I. Fig. II. exprimit; est Pig. II. lapis rorundus, oblongus, pani similis & utrinque depressus

rupialii ingenti incumbens, Germ. der Brod-Stein Lit. O. O. in hac Tab. I. delignant majoris & minoris molis rupes per totum montis ambitum hincinde dispersas.

L. Videtur puteus metallicus inveteratus & desolatus, adhuc altus 6. orgyas, mineris martis olim, fine dubio, extrahendis destinatus suit.

N. Semita, quæ Ilfeldam Iucit, Haud procul a monasterio ad latus ·finistrum in monte non adeo præalto conspicitur tertia figurata rupes, das Nadel öhr dicta, eam ob causam, quia rupes a natura & casu ita excavataest, vel parvam speluncam perviam habet, non aliter ac soramen in acu, quæ netricibus in usu esse solet.

Hoc foramen acus repræsentat ferme, uti videndum Tab. II. Tab. II. Fig. I. triangulum rectangulum admutilatum inversum & in apice po-Fig. I. fitum, cujus superior linea vel latitudo a. b. est 2, pedum & 2. pollicum

seu unciarum mensuræ Brusvicensis.

Interior altitudo trianguli c. d. 2 pedum & 7. unciarum.

Latitudo rupis e. f. ubi exitus apparet, 4. pedum & 3. unciarum. Altitudo rupis, pro ascensione, quando quis per rupis cavita.

tem vult transire, g. h. 4. pedum. Fig. II eadem tabula sistit eandem Fig. H. rupem juxta viam vectoriam ad montem in situ suo naturali. Per hoc acus foramen cogunt aurigæ Nordhusani tribus vicibus transire suos servos juvenes, quando nempe prima vice ligni cædendi & quærendi causa in sylvam Hercyniam curribus vehuntur. Simul acservi juvenes incipiunt transire per hoc foramen, ipso momento & aurigæ incipiunt flagellis partim, partim & flagellorum manubriis eos fortiter & magno animo verberare & contundere, qui, quando bene verberati trans-& egressi, interdum instar cadaveris demortui pallidi videntur. Hic ritus nunquam non accuratissime multis retro annis, quando ligni causa in sylvam Nordhusani vehuntur, observatur. Interim tamen servis juvenibus permissum, probationis loco antea aliquot vicibus per foramen transire, antequam aurigæ flagris eos excipere initium faciant. Admodum ridiculum est, ludicrum & jocosum, quando alter incipit per aperturam foraminis transire, podice & pedibus adhuc relictis, alter vero jam manibus porrectis capite in exitu foraminissemipendulus visitur; auriga interim irrident hos, cachinnanturque, ac si dementes vel fatui effent vel fieri cuperent; currus interdum 20, 30. ad montem in via expectare sinunt. Servi juvenes, quando transire coguntur, haud raro duas, tresve caligas induunt. Vidimus quendam, qui primas ex panno laneo solido & firmo, secundas & tertias ex corio confectas indutus erat, aurigæ enim misere cos flagris verberari consueverunt, sumunt slagellorum manubria binis ma-1:(3

nibus admodum firmiter, & incipiunt eos contundere istis, simul ac juvenum manus attingunt rupis foramen; graciles cito citius pertranseunt, væ, væ obesis, inhabilibus, inertibus, ejulant & lamentantur, dorsum cum podice iis dolet! Sunt, qui timore dolorum libertatem non transeundi ab aurigis sibi redimunt, & slorenum istis libenter ad hilariter bibendum porrigunt. Hujus rupis sequentibus sit mentio in Berckenmayeri Antiquario curioso p. m.478. & D. Georg. Henning, Behrends Hercynia curiosa Cap. V. Art. I. p.126.

Von einem Stein-Felsen ben dem Closter Ilefelds. das Nadel-ohr genandt.

Ine gute Meile von Nordhausen, über dem Closter Ilefeld, ist zur lincken Hand, gleich bey dem Hartz-Fahrwege, an einen bohen Berg, ein nicht gar hoher doch starcker Stein-Fels angewachsen, welcher in seiner Mitte eine enge und schmale durchgehende Höle hat, und das Nadel-öhr genennet wird, weilen das Lochetlicher massen mit der Gestalt eines Nadel-öhrs sich vergleichet. Durch dieses Loch müssen die Knechte, so wohl aus Nordhausen als andern umliegenden ortern, wenn sie zum ersten mabl binter llefeld in den Hartz, um daher Brenn Holtz auf wägen abzuhohlen, fahren, und an diesen Ort gelangen, mit groffer Mühe, der enge vvegen, 3. mahl kriechen, und werden noch darzu von ib. ren dabey stehenden Cameraden, nicht allein beg dem Einsondern auch bey dem Auskriechen, mit Peitschen und Geisseln-Stielen tapffer abgeschmissen, zumahl wenn dieselben corpulent oder dicke find, und dieserwegen sobald durch das Nadel-öhr nicht kommen können; wollen sie aber diese Kurtzweil nicht ausstehen, und haben es im vermögen, so müssen sie solchestractament mit Geldebezahlen. Es ist zwar dieses bose Wesen, insonderheit von der Obrigkeit zu Ilefeld, bey ziemlicher Straffe verbohten worden, weilen dadurch die Knechte abgeschrecket worden, hinter Ilefeld zufahren, und damit dem Holtz-Handel groffer Abbruch geschiehet; es bilft aber solches wenig, denn will ein Knecht vor seinen Cameraden Friede haben, und in ihrer Sauff-Compagnie gelitten werden, so muss er doch nach ihrer Pfeiffe tantzen, und hilfft

hilft darzi keinklüglich thun. Der gemeine Mannerzeh-let von dem Ursprung dieses Steines eine handgreiffliche lü-genbuffte Fabel, und giebet vor: Wie einesmahls ein Hühne oder Riese etliche Meile gereiset sey; als er nun hinter 11efeld ankommen, und gefühlet, dass ihm, salva venia, ein Schub heffing drücke, hätte er denselben ausgezogen, und diesen groffen Stein darinnen gefunden, welchen er an den Ort, wo er noch liege, geworffen habe. Dass dieses aber einem Kinder-Mährgen gleich sey, kan ein jeder verständiger leicht erachten, maffen das ein weidlicher groffer Riefen-Flegel muste gewesen seyn, der einen sogrossen Stein bey dem Fusse bätte verbergen können, doch ist es denen gemeinen Leuten nichts neues, dergleichen Fratzen, entweder aus Schertz oder aus Ernst, zuerzehlen; Wie denn auch von denen bey der Hochfürstl. Braunschweigl. Wolffenbüttelschen Universität Helmstedt, auf dem sogenandten Cornelius-Berge liegenden, groffen Steinen vorgegeben wird: dass vor alters die Hübnen eines mabls bey guten Wetter damit gespielet, und exercitii gratia aus Kurtzweil sich damit geworffen bätten, des voegen sie bisshieber daselbst gefunden vour-den; glaubvourdiger aber ist es, dass diese Steine, einiger Gelehrter Muthmassung nach, nichts anders als Begrähnisse altertapsserer Helden seyn. Sonst ist bekandt, dass sich bey diesen Steinen in vorigen Zeiten eine lebr-reiche und lustige Begebenheit zugetragen habe indem ein berühmter Profesfor Matheseos, als vvenig Zuhörer in seinen Collegiis und ôffentlichen lectionibus sich eingefunden gebräuchlicher massen andas schwartze-Brett angeschlagen gehabt: Wie er diese grosse Steine auf einen gevvissen benahmten Tag alle binvveg blasen vvolle; als nun der bestimmte Tag beran nabet, lauffen fast alle Studenten binaus, diese Wunder-Kunst anzuschauen, und fänget als denn der Professor in ihrer Ge-genvvart an, aus allen Kräften auf die Steine loss zublasen, es voill aber nicht ein einiger voeder voancken noch oveichen, derovvegen er anfanget, zu ihnen zusagen: dass er verheissen habe, vvie er diese Steine hinvveg blasen vvolle,

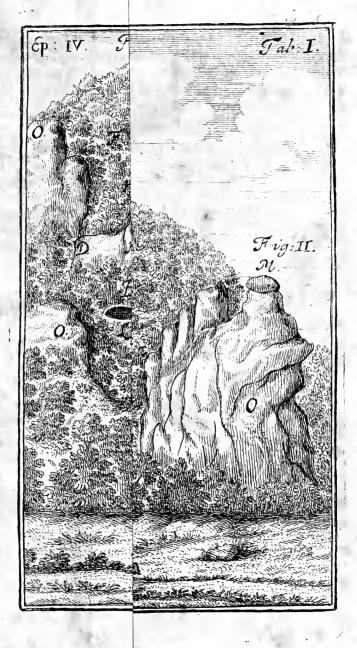
nicht aber, dass er dasselbe könte; Wobey er Gelegenheit nimmet, denen Studenten zuzeigen, dass solche last durch mathematische Künste könten gehoben vverden, vermahnet auch dieselben, ein solches herrliches Studium besser, als vorhero, zutreiben, und so vvohl seine Collegia als offentliche Lectiones sleissiger zubesuchen.

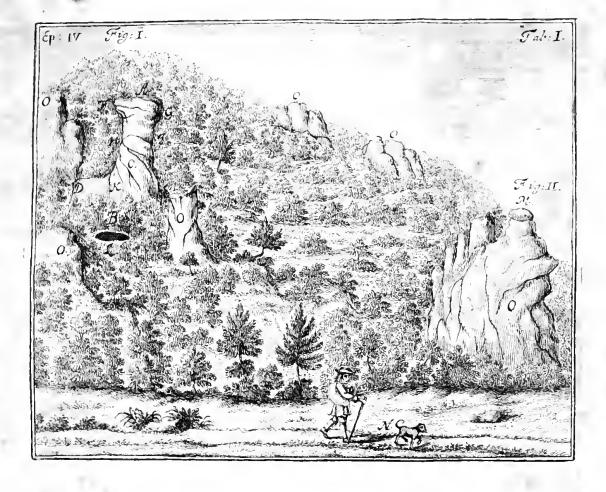
In oppidulo Ermsleben, 2. milliaribus Quedlinburgo distante, ante curiam in soro ingeatis molis lapis reperitur, de quo similis sabula, quod nempe quidam ex gigantum familia ortus dixisset, arenulam, molestias & dolorem mini causantem, in calceo sentio, quo exuto visitato, hunc magnum exeo ad terram projecisset lapidem, certe arenula sine pari. In Gallia haud procul ab urbe Besiers, in tractu Cataloniam versus, monstrantur peregrinatoribus duæ ingentes rupes, præterpropter XX. passus distantes a se invicem, de quibus pari modo narratur, quod semina gigantea istas ex marsupio hicloci prostravisset.

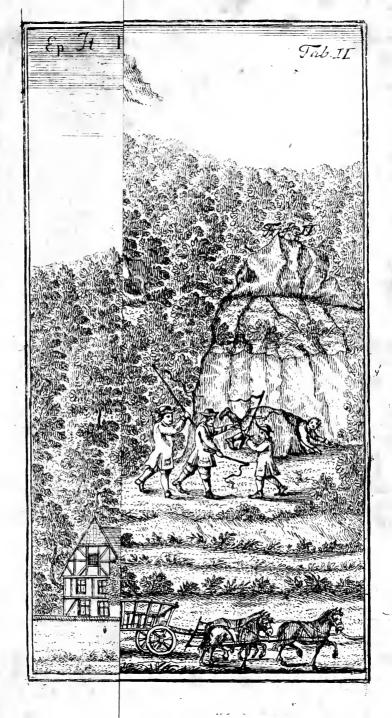
Tab. II. Fig. III.

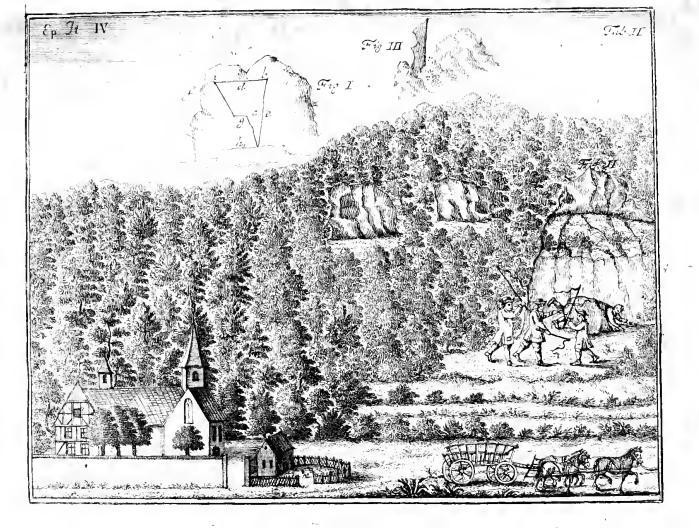
Quarta figurata rupes in eodem monte, in quo vidimus das Nadel-ohr, præterpropter 50. passus post molam chartariam in apricum venit. Hæc rupes vocatur Monachus, der Mönnich, cujus altitu. do II. pedum, ejus formam vero exhibet Tab. II, Fig. III. Sed analogiam nullam inter hanc rupem & monachum, sit de quocunque velitordine, nec quod ad structuram, habitum, magnitudinem, proportionem & reliqua invenire potuimus. Qui primum monachum hic sibi imaginatus, certe peculiari, ne dicamus corrupta, phantasia laboravit; Non confundendus hie monachus cum istis ejusdem Sylvæ Hercyniæ lapideis, quibus nomina propria vulgo impolita Hanss Monch und Hennig Monch, quique non procul a monasterio Michelsteinensi visuntur, de quibus evolvendi Joh. Gottfr. Gregorii in Orographia curiosa pag. 601. Happelius in Relat. Curios. Part. IV. p. 529. Merian in Topographia Brunsvic. p. 33. Berckenmayer in Antiquario curiosop. 473. Eminent quoque rupes in Carpatho, monte Hungariam & Poloniam distinguente, qua longinquo aspicientibus monachum sedentem exprimunt, ideoque cognomen obtinent Monachi, Mnich Skala, Sermone Polonico. vid. Gab. Rzaczynski Histor. natur. Curios. Polon. Tractat. III. Sect. I. p. 102. Sed phantasiz & imagina. tioni hicut plurimum multum tribuendum, Scribeb. Wolffenb. d. 3. Jan, 1729.

BRÜCKMANN, D.

FRANCISCIERNESTI BRÜCKMANNI, MED. DOCT. &c.

EPISTOLA ITINERARIA VTA

DE

TEMPLO CATHEDRALI VIEN-NENSI D STEPHANO DICATO

VIRUM SUMME VENERABILEM ATQUE AMPLISSIMUM

DOM

DOM. PHILIP. LUDOVIC. DREISSIGMARCK,

SENATUS ECCLESIASTICI ET CONSISTORIA-LIS CONSILIARIUM DIGNISSIMUM, A CONCIONIBUS ET CONFESSIONIBUS SERENISSIMO DUCI BRUNSV. ET LUNEB, REGENTI CELEBERRIMUM &c. FAUTOREM OMNI HONORIS CULTU PROSEQUENDUM

VIR SUMME VENERABILIS, QUOVIS HONORIS GE-NERE DEVENERANDE, FAUTOR!

Nter tot Deo dicatas ædes Viennæ Austriæ neque augustiores mole ne-

que structura artificio, antiquitatisque nomine potentiores vidimus, quam templum cathedrale Divo Proto-Martyri Stephano facrum. Hoc enimeadem plane cum hac, toto terrarum orbe celebrima, Archi-Ducum Cæsarumquesede, exordia nactum est, cujus autor Henricus, Leopoldi Marchionis, qui post mortem Divis a Romanis annumeratus', filius perhibetur. Jacta sunt ab isto illius d' mus Deo dicatæ sundamenta Anno post Christum natum 1144. tertio scilicet anno, postquam præesse is Austriacis his terris & eas regere capit, sicque templum hoc nostro tempore 700. ferme annos ætatis suæ numerat. Ædificium admodum magnum quidem est, sed insimul valde obscurum & tenebricosum. Moles tota ex quadratis ad regulam casis & lavigatis saxis in altum exsurgit, cujus longitudo in 57, orgyarum spatium protenditur, latitudo voro maxima comple-Ritur orgyas 37. mensuræ Vindobonensis. Cum in 13. orgyarum ach pedis altitudinem ebasi assurrexerit, undique ambulacra e lapide duro affabre elaborata coronant. Turris maxima, qua templum ornatur, per universam Europam, non altitudine quidem, sed firmitate sua peculiari valida & forti reliquis præstat, hinc ortum proverbium. zu Strassburg sey der künstlichste, zu Landshut der Höchste und zu Wien der stärckste Thurm, Anno 1359. à Rudolpho IVto quidem incheata, sed demum post ejus obitnm, spatio temporis 59. annorum, erecta & exstructa, & sic tamen ferme 400. annos nu. merat. Exornant eam undique variæ figuræ affabre & pereleganter sculptæ & scalpro elaboratæ, ferarum facies variæ, Divorum plurimorum aliorumque hominum imagines, multæ pyramidatæ turriculæ, aliaque ornamenta & simulacra. Sund, qui putant & perhibent, camentum calcarium, ad turris hujus constructionem & combinationem usurpatum, vino, loco aquæ, ovorumque glutinoso albumine pro majori firmitate paratum Altitudo est 76. orgyarum 4, pedum mensura antedicta; Inclinationem aliqualem ad alterutrum latus & curvitatem, cujus causam in ter ræ motum rejiciunt incolæ urbis, monstrat. Tredecim gaudet campanis 1,27 2 11 17 1 71

partim magnitudine ac mole, partim antiquitate sua commendatis, inter quas omnium maxima pondus habet 330. Centenariorum; alii dicunt ponderis 500, centenariorum esse; conflatam vel susam ex solis Turcis bello ereptis tormentis metallicis. vid. plura apud Sebast. Ferd. Dopnern de Rantenhoff Soproniensem libro. unvergleichliche Vortrefflichkeit, unbeschreibliche Hoheit, Vorzug und Præminentzldes Hauses Oesterreich in dem Tempel der Unsterblichkeit Je. Cap. III. Quotidie quædam minoris familiæex istis campanis duabus vicibus per integram horam, a tertia ad quartam pomeridianam, pulsatur, vocata das Bräun-Gloklein, in memoriam inflammatoriæ anginæ, quo morbo ante plurimos annos quadam vice ingens incolarum turba hic Vi: ennæ misere occubuit & vitam morte finivit, quique morbus Germanis die Braune audire solet; simul ac auditur resonatque, Romanæ ecclesiæ addicti precibus devotis Deum, in cujus manu vita & mors, sanitas & morbus, velit in posterum tempus hocce mortiserum malum a se & suis benigne averruncare, orant rogantque. Sunt hic loci, qui putant, hanc ex quadratis lapidibus exstructam turrimin toto orbe esse altissimam, sed errant valde, inter Viennenses vero est altissima & omnium firmissima.

Tectum templi instructum opertumque tegulis, slammarum instar positis, rubro, viridi atque albo colore in igne pictis vitriatisque, ein bunt glassirtes Dach, jucundum & gratum sane intuentium oculis, maxime vero simul incidentibus & illuminantibus solis splendentis radus, spectaculum præbet, Sub templi tecto aquila prægrandis, tribus pedibus alta, rotatili opere atque ad horologii artificium interne composita, a Johanne Marbio con, structa, asservatur; hæc aquilina machina ex turri præalta hujus templi, dirigente ingeniose artifice, ad portam usque cæmeterii Rudolpho Ildo, cum is Anno 1575, in Regem Romanorum electus & Ratisbonæ coronatus, solenni in hanc urbem Vindobonensem pompa rediret & sacras D. Stephaniædes salutaret, obviam volavit, non absque admiratione summa Impe-

ratoris totiusque comitatus amplissimi.

Ad murum templi suspensa monstrantur ossa gigantum, admodum magna, quæ vero ex Cetorum genere esse sirmiter putamus; vidimus similia & Eisenstadii in Hungaria inferiori ad castellum Principis Esterhasi; in templo cathedrali Walbeccæ Ducatus Magdeburgici; Brunsvigæ ad domum quandam, ex qua prima vice Mumia Brunsvicensis oleosa pro navibus in Indiam petita, non procul a porta vetere St. Petri, quæ naves in gratiarum actionem & memoriam longi itineris vertebram ingentem balænæ retulerunt & domui affixerunt; alibique locorum plura, semper cum traditione, quod istimodi ossa ex Gigantum prosapia essent.

Ad introitum cujusdam portæ templi lapis quadratus, magnitudine quartam partem phyliræ chartaceææquans, albus & politus, maculis hine

):(2 inde

inde fanguineis notatus, muro firmiter infixus, visitur; hæ maculærubræ putantur esse Martyris Colmanni, cui serra ambo pedes sunt abscissi. Catholici Romani has ædes intrantes & exeuntes, lapidi digitos affricant. ta ut lapis ista quotidiana multa & continua frictione in medio jam quandam profunditatem vel cavitatem acceperit, & licet homines seccessive unam alteramve abstergant guttulam sanguineam, semper tamen de novo in apricum veniunt alia macula rubicunda, quod maximopere ab istis in admirationem trahitur. Nostra sententia hie lapis constituit Alaba. strum candidum, sanguineis rubris per integram substantiam maculis a natura notatum; una alteraque guttula frictione digitorum deleta & ex-Rincta, in hujuslocum anteain lapide absconditæ & non visæ maculæ in apricum veniunt. Nota sunt nobis non tantum talia Alabastra & Marmora, sed & alii lapides maculis sanguineis a natura vel casu picti, ad quos & referendi ii, quorum Bechmann de prodigiis sanguinis, prope Franco. furtum ad Oderam mentionem fecit. Nemini autem Catholicorum, miraculum hic statuentium, contradicere animus est.

Pavimentum per totas ædes sacras rubri albique marmoris politi tabulæquadratæ, variationis & elegantiæ majoris gratia, nunc alba, nunc

rubra, politæ, consternunt-

Fenestræ sunt altissimæ, ornatæ more veteri pictis e vitro tabulis vel orbibus, historias exhibentes sacras & profanas variis coloribus inductas, sed templum hanc ob causam maxime obscurum tenebricosumque reddunt.

Templum hoc augustissimum XXXVIII, altaria, majora & minora, pulchro ordine (collocata & pro varietate festorum, splendissimis ex auro rutilante, argento & margaritis candissimis confectis ornamentis sacris condecorata, numerat, in quibus quotidie singulis horis antemeridianis continue missa, uti vocant, audienda.

Sequentes in his ædibus & earum sacellis sunt cryptæ Archiducum

Austriæ, Principum &c.

1.) Ossa Rudolphi IV. pelli bovinæ insuta, aureoque panno contecta.

2.) Alberticum trica.

3.) Georgii Archi Ducis.

4.) Archi Ducis Wilhelmi.

5.) Lepoldi IV. crassi vel superbi.

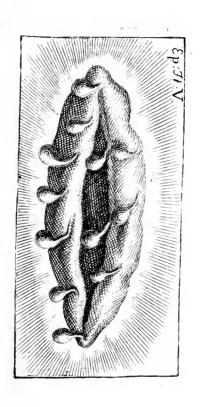
6.) Albertus. IV.
7.) Intestina Ferdinandi IV.

8.) Ferdinandus III.

9.) Intestina Mariæ Annæ, Augusti Leopoldi filiæ.

10.) Monumentum ex albo purpureique coloris marmore Imperatoris

Fri-

р	•			b) J
4	*		٠	· · · · · · · · · · · · · · · · · · ·
			•	
	-			
• «		, A	00	
		-		**
		-		
		•		

Friderici III. ad altare passionis, tanta arte constructum & elaboratum, ut paris pretii nullum in Europa esse perhibeatur.

H.) Episcopus de Wolfrath, cui hæc inscriptio sepulchralis.

FUI ABBAS, EPISCOPUS, PRINCEPS; SUM PULVIS UMBRA, NIHIL., ANNO MDCXXXIX.

Quotannis die XVI. Aprilis festum dedicationis templi solenniter celebratur, quod videndum & audiendum partim ex vexillis ex turrissenestris ab omni plaga erectis, partim ex sonitu tintinabulorum, quibus alias vaccæ ornantur, Germ. der Kuh-Schellen & quidem in memoriam, quod hic loci olim suerint pascua & prata pro pascendis vaccis & bobus.

In ædibus his sacrisinter alias imagines hominum Salvator crucem in humero gestans cum magno vulnere sanguine pleno misere depictus

videndus, hac cum epigraphe.

Offenbahrung/welche dem Hrn. Abt Bernhardt Claraväräll gesches hen/ wegen der unbekandtet und schmerthaften Bunden/ so er auf seiner heiligen Schulter oder Achsel in auftragen seines schwes ren Kreußes empfunden.

Der Herr Abt Bernhardus fragte einsmahlunsern Herrn im Gebeht, welches sein meist unbekandtes Leiden gewesen? dem antwortet der Herr: Ich hatte eine Wundez. Fingertieff auf meiner Achsel, da ich mein Creutz auftruge, dieselbe Wunde war mir viel peinlicher, als die andern Wunden alle; dieser Wunden wird wenig gedacht, von den Menschen: weil sie fast unbekandt ist, darum erweise derselben eine Ehre, und was du in Krafft dieser Wunde begehren, dessen will ich dich gewehren, und allen denen, die mich um dieses ehren, denselben will ich ihre tügliche Sünden vergeben, und ihrer tödtlichen nicht mehr gedencken, und sollen Gnad und Barmhertzigkeit von mir erlangen.

Bebet

Bebeth zur Schulter : Wunden.

Oallerliebster Herr Jesu Christe, du sansttmühtiges Lümlein Gottes, ich armer sündiger Mensch grüsse und ehre
die allerheiligste Wunden, die du auf deiner Achsel empfunden,
als du dein schweres Creutz trugest, welcher wegen du zugleich
wegen der 3. ausstchender Gebeiner sonderlich grosse Schmertzen und Pein über alle andere in deinen gebenedeitem Leibe
erlitten. Ich behte dich an, o schmertzhafftigster Herr Jesu
Christe, dir sag ich Lob, Ehr und Preiss aus innigen Hertzen,
und dancke dir für die allerheiligste tieffeste und peinlichste
Wunde deiner Achsel, und bitte demütiglich, du wollest dich der
grossen Schmertzen und Pein, so du in dieser tieffen Wunden erlitten, und wegen der schweren Last des Creutzes, den du auf
dieser Wunden geduldet, über mich armen Sünder erbarmen, mir
alle meine lässliche und tödtliche Sünden verzeihen, und mich in
deinem Creutz-Weg und blutigen Fuss-tapsfen zur ewigen Seeligkeit begleiten. Amen.

Figuram & magnitudinem istius dolentis vulneris in humero nostri servatoris, tres digitos prosundi, (cujus vero sacer codex nullam secit mentionem) in fronte epistolæ adjecimus, prout Viennæ depictam accepimus hac cum inscriptione. Omnibus & singulis, debitô honoris cnltû hoc vulnus venerantibus, promittit Dominus Deus, se non cogitare velle suorum quotidianorum peccatorum, necin memoriam sibirevocare peccata mortisera & capitalia, sed dare & distribuere velle gratiam & mise-

ricordiam.

Sequitur sacer divusque harum ædium thesaurus, nempe:

Sex corpora sanctorum.

Argentea Christi imago, 46. argenti

Marchias ponderans.

Effigies St. Leopoldi, Austriæ

Patroni, argentea.

Imago St. Stephani ex argento.

Dentes St. Apollinæ.

- St. Agathæ.

Frustum de præsepio, quod Christo loco cunarum in diversorio suit.

Lapis unus exillis, quibus Stephanus, gloriosus proto-martyr, lapidatus & opressus suit.

Pars

Pars magna ex fasciis, quibus Christus a Maria involvebatur.

Pars magna de cruce St. Andreæ, Apostoli, simul cum illius argen-

tea imagine.

Pars de ligno St. crucis nostri Servatoris. Putamus, si omne linguum hujus crucis, quod in variis provinciis Europæ conservatur & de hac Dominica cruce esse traditur, posset recolligi & congregari, quod ex co iterum justæ magnitudinis crux, si non plures, possint componi, quando nempe in subsidium traherentur.

1.) Frustum, istud, quod in Gallia in Fano S. Dionysii servatur, cujus me-

minit Aulus Apronius in Itinerario suo aucto Part. 1. p. 142.

2.) Pars, quæ Salerni in Regno! Neapolitano sancte colitur, teste eodem Part 11. p. 237.

3.) Frustum illud ingens, quod Romæ inædibus sacris D. Petro dicatis asservatur, confirmante Matth. Puel in Itinerario Thalassico p. 181.

4.) Pars magna adhue ibidem, in templo St. Crucis. vid. Idem lib. cit. p. 184.

Magnum frustum istius ligni, quod Crucinacii, quæ urbs in Palatinatu inferiori eam ob causam nomen Creutzenach accepit, custoditur. vid. Theat. Europ. Tom. XIII. Anno 1887. p. 240.

6.) Pars ista, que Bruxellis in Brabantia, teste Edward Browns in feinen

fonderbahren Reisen Oc p. 42. fancte conservatur.

7.) Pars hujus cruc's sanctissimæ, quam auro circumdatam, & inclusam

Bambergæ vidimus,

Prostant alibi locorum adhuc plures hujus portiunculæ & srusta, sed nos latent. An crux dominica ex ligno suerit quercina? desendat Ursinus Loc. 7. Cap. 15. St. Helena Anno 326. Sec. IV. pietatis studio Hierosolymam prosecta, crucem Domini miraculose detectam reperit, & partem illius ibi reliquit, aliam secum Romam deportavit una cum clavis. De miraculosa hac inventione ita inquit Joan Mocquet in seinen Reise-Begebuissen Lib. IV. p. 355. Als vvir auf dem Berg Calvaria uns allenthalben umgeschauet, vvurden vvir in eine Capelle der München geführet; daselbsten auf der Erden uns ein weisserrunder Marbelstein gezeiget wurde, darvon man fürgegeben, es solte der Ort seyn, an welchen die gottseelige Helena, Kaisers Constantini Magni Mutter, nachdem sie die Creutze des Herrn Christi, und der beyden Schächer funden, dieselbigen anf die probe gestellet. welches unter diesen dreyen des Herrn Christi wäre, indem sie eines nach dem andern auf ein todtes Weib geleget, das todte Weib aber, sobald das Creutz Christi sie berühret, von

Stunde an sich aufgerichtet und lebendig worden, woraus gar eigentlich zuerkennen gewesen, dass es das Creuz Christiungezweiffelt seyn müste. vid. plura in beat. Joh. Aud. Schmidii Diss. de inventione crucis Dominicæ per Helenam 4to. Helmst. 1724.

Frustum clavi, quo Christus crucifixus est. Talis clavus monstratur & in Fano St Dionysii, & Tulli in Gallia, vid. Valentini Mus Museor, Part. 11. p. 196. it. Auli Apronii Itiner, auct, Part. I. p. 142 & Mediolani in templo cathedrali, in quo hicclavus maxima veneratione afficitur, politus est in fummo altari & quinque cereis dies noctesque illuminatur, vid. Missons Iter Italum Part. II. p. 981. & Romæ in templo St. Crucis, hoc manus Christialtera transfixa fuit, vid Matth. Puel Itinerar. Thalassicum p. 184. & Bambergæ, quo itidem manus altera Christi crucis ligno affixa suit. Hic multa & stupenda miracula edit, præcipue cancrum mammarum radicitus sanare dicitur. Accepimus istum ibi ære expressum & ferreo clavo affrictum cum precibus & litaniis. Liber, cui titulus, Ecclesia nascens martyrum sanguine &c. p. 205. sequentia profert de his clavis. Helena partem crucis cum clavis Hierosolyma Romam deportavit, qui, si plures, quam, tres jam inveniuntur, hi non affixere Christum, sed crucis brachia conjunxere, vel etiam Martyres, qui membra Christi vocantur, crucibus affixerunt. Pie creditur Helena ex his clavis duos accommodasse in franos ad robur & victorias contra hostes impetrandum. O unum diademati Imperatorio adhibuisse; quartum autem in mare Adriaticum conjecisse, ad mitigandum mare, quod ineo loco, qui vorago navigantium vocabatur, uaufragiis infame fuit, Gex eo tempore cessasse ibi naufragandi pericula, mari penitus mansuefacto.

Pars ex mensali linteo seu mappa, qua Christus in cœna ultima cum discipulis usus dicitur.

Insignes reliquiæ ex linteo, quo Christi in sepulchro corpus involve-

batur. Officulum ex humeris St. Catharina.

Pars cinguli B. Mariæ virginis.

Dens St. Dorothex.

Spina ex corona Christi. Ejusmodi aculei olim & in Monasterio Walckenried Ducatus Brunsvicensis, teste Leuckfeld in Antiquitat. Walckenredensibus pag. 49. 291. 294. asservati sunt.

Cranium St. Sebastiani.

Capilli B. Virginis Mariæ.

Particula de spongia, qua Christus potatus suit in ligno crucis.

Capía argentea, quatuor vitris instructa, in qua integer parvus pusio ex innocentibus illisab Herode occisis asservatur.

Gemi-

Gemina capita S.S. Colmæ & Damiani.

Frustum ex columna, ad quam flagelatus est Messias.

Caput unius ex 11000, virginum & Martyrum.

Ensis, quo usus est Carolus M. Cranium St. Stephani, proto Martyris; & multæ aliæ Reliquiæ, quas vero omnes transscribere, nil aliud esset, ac si Tua patientia abuti vellemus.

Magnum istum the saurum ex innumeris iconibus & aureis, & argenteis & cereis, pauperes enim saltim cereos sanctis sacrificant & dono dant, cum præpondere & multitudine non amplius parietibus suspendatur, trans-

gredifilentiolubet.

Quotannis in hoc templo certis diebus festis non sine solennitatibus Academia memorias quorundam. Sactorum renovat & celebrat, nempe St. Leopoldi, Patroni Austriacæ; St. Stephani, Patroni Hungaricæ; St. Mauritii, Patroni inclytæ Saxonicæ St. Ursuæ, Patroni Rhenanæ nationis, Johannis, Apostoli & Evangelistæ, Patroni facultatis Theologicæ; St. Ivonis, Juridicæ; St. St. Gosmæ & Damiani, Medicæ; St. Catharinæ, Philosophicæ facultatis. Doctores & Professores Universitatis audiunt missam; orationem cujusdam studiosi peculiari habitu, pileoque magnis plumis ornato vestiti, qua oratione issus Sancti, cujus solennia celebrantni, laudes, encomia, vita & facta, simulque & miracula exprimuntur; musica non contemnenda hanc excipit. Creantur & in hisædibus Doctores omnium facultatum musto pluribus ceremoniis & solennitatibus, ac in aliis Germanorum academiis sieri solet. Ante templi portam tabula universitatis nigra (das Schwarze Bree) in qua nova literaria quotidie legenda, visitur.

Farrago Historiarum, spectra concernentium, narratur, quæ nocturno tempore in & extra has sacras ædes in cœmeterio obambulantia terrorem & timorem hominibus incuterent; præsertim vero ab undecima ad duodecimam nocturnam clerici, par & par, habitu albo vestiti ex quadam templi porta aperta ordine processionis, uti vocant, exirent, in cœmeterio obambularent & processionem continuarent, litanias defunctorum decantarent. Quidam ex Sac. Cæs. Majestatis officialibus, qui adhuc vivis interest, cum aliquando casu in hoc cœmeterio obdormivistet, noctu vero ex hoc cantu cleriorum expergesactus, omnem processionem se vidisse professus est, & quoniam robusto intrepidoque suisset corde, e longinquo processionem se quutum esse « vidisse nulla non sepultorum sepulchra aperta, eo vero momento, quo campana duodecimæ horæ signum dedisset, singula spectra singula sepulchra Intrasse, quæ momento citius absque ulla mànu rursus clausa & terra cooperta apparuisse. Cum vero nocturno tempore cœmeterium sit undique clausum, iterum somuo plenus se ad suum locum contu-

lit

lit, auroramque expectavit. De die expergefactus coemeterii sepulchra vi: fitavit, nullam autem in ils mutationem invenire & observare potuit Analoga huic ferme traditio in Theat. Europ. Tom. III. Anno 1634, p. 329, legitur. Wunderlich ist es auch gewesen was fich zu dieser Zeit zu z. unterschiedlichen mahlen zu Bresslau hat sehen lassen, nemlich Procesiones mielbrennenden Lichtern von seltsahmen Gespenstern, deren eine von St. Albrecht bis. zur St. Maria Magdalena, danichts dann Wind-lichter; Kertzen und Geister; die andere bey St. Dorothea, bey welcher viel Kürassier, und die zte von St. Vincentz ausgegangen, da neben denen Wind lichtern nichts den lauter Hunde gesehen worden. Sed finiamus epistolam, ne limites transgrediamur & patientia Tua, Vir summe venerabilis abutamur. Plura de hoc templo videnda in peculiari libro, qui 1721. Viennæ in 8vo cum icone templi sub hoc titulo prodüt. Memorabilia de templo ac turri ad St. Stephanum Viennæ Austriæ fide summa e veteribus documentis eruta. ... Addamus, inhis ædibus quotidie venales prostantin duobus locis, 1.) Cerei variæma. guitudinis albi, qui ante pedes sanctorum cum precibus accenduntur. 2) Simulacra & icones ex cera itidem candida conflati, repræsentantes manus, pedes, mammas, pusiones, virgines, equos &c. qui sanctis appenduntur & immolantur. 3.) Sericum album & rubrum benedictum (geweyhete Seyde) quod rosam, morbum, circumligatum pedem vel aliam corporiserysipelate affectam partem curare & dispellere perhibetur. Ferme silentio præteriissemus miraculosum Christum crucifixum in quodam sacello cui ca. pillus crescit & incrementa capit. Vale, Vir amplissime Tuoque

amore& favore prosequi ne desine Tuum Brückmannum.

Wolffenb. d. 1. Feb. 1729.

FRANCISCI ERNESTI BRÜCKMANNI MED. DOCT. ETC.

EPISTOLA ITINERARIA VIta

OVO GALLINACEO FIGVRATO ET TERRA VLRICANA

AD

VIRVM CLARISSIMVM, at que AMPLISSIMVM DOMINVM

DN. IOH. DAVID. MÜLLERVM,

LYCEI COENO BIALIS, QVOD IN VALLE D.

MARIÆ PROPE HELMSTETVM FLORET, RECTOREM
DIGNISSIMVM FIDELISSIMVM etc.

PRÆCEPTOREM QVONDAM OMNI HONORIS ET AMORIS GENERE
LONGE PROSEQVENDVM.

WOLFFENBÜTTELÆ.
ANNO CHRISTI M DCC XXIX.

FEISTOLA LINELANIA

MARINE

TIME ON THE STATE OF THE STATE

THE PARTY WILLIAM STATES

As a Residence of the control of the supply

VIR CLARISSIME ATQVE AMPLISSIME,

Roposuimus nobis quædam ad TE dare de ovo figurato quodam, quod apud Pontificios in magno honore est & summa veneratione colitur, æque ac terra Ulricana Augustanorum, quæ glires, animalcula nociva, haud tolerare traditur. Primo sic statim loco prodeat imaginuncula, ovi magnitudine, repræsentans ovum gallinaceum, in cujus putamine vel cortice benedicta mater Dei regali vestitu cincta & diademate ex auro & gemmis constato caput ornata, hominum salvatorem infantem bracchio dextro bijulans, qui puerulus æque ac mater optime vestitus & coronatus, videnda, binæ autem hæ personæ radiis slammeis, quales quandoque Cometarum & stellarum esse solent, de quaque parte circumsus autem hæ personæ radiis figura hic transmittitur, prout nempe eam æri incisam Viennæ Austriæ inter alias res sanctas benedictas, pecunia data, accepimus, a gallina quadam in Tæxa ad S. Mariæ Stellam, Bavariæ Monatterium Augustini præs

præceptis addictum, partum. Hæc imago benedicta, portis & januis domus glutine firmiter affixa, omnis generis spectra procul & eorum ludibria nocturna molesta & aspectu terribilia propellere dicitur & a vulgo creditur. Qualis autem nexus? qualis logica? qualis syllogismus? Hoc ovum repræsentat in putamine suo Dei matrem & filium & quidem casu (putamus enim firmiter hanc signaturam ex gallinæ oviparæ imaginatione à visa tali Deiparæ cum filio imagine vel persona in domo quadam vel remplo ovi corrici esse communicaram) buic mo quadam vel templo ovi cortici esse communicatam) huic impressam & adpictam; ergo spectra sugat e domo! Hæc ratiocinatio, hæc conclusio merentur haud indigne adjici iis, quæ copiosissimo numero collegit D. Joh. Frid. Mayer cumque aliis communicavit in feiner Papftischen Bernunfft-lofen Schlufe Runft der neuen Jesuirischen Lafter-Academie in Schlesten/ jum besten aus dem Bapitischen Scribenten getreulich zusammen getragen/ qui liber parvæ molis in 12. Hamburgi A. 1696, lucem aspexit. vid. plura de hoc modo dicto ovo apud P. Abrahamum de St. Clara, qui integrum volumen de isto typis Monachii Bavariæ excudi curavit sub rubrica: Sact / Sact / Sact / Sact / Sact / Gaeiner wunderseltsamen hennen in dem Berhogthum Bapern/ D. t. eine ausführliche Beschreibung der berühmten Balfahrt Maria Stern ju Tæxa ben den P.P. Augustinern Barfuffern/ melche seinen urhebt. Angang genommen von einem Bennen En/auf bem durch Anordnung des Hummels ein strablender Stern erhoben wares in dessen Mitten ein schon gecrontes Frauen-Haupt &c. 8v. 1685. cum fig. Ovum figuratum, cujus apex turritum muliebre ornamentum (quod Galli Fontange vocant) & huic incumbentem parvum pulionem repræsentabat, Norimbergæ feculo superiori A. 1690 d. 30. Jul. a gallina quadam nigra partu exclusium est prout integra historia legenda & icon ovi depictus videndus apud Christ. Lehmannum in Theatro historico rerum naturalium & memorabilium territorii montani Misnici germanico sermone conscripto pag. 171. sub titulo: Fontan-gen-En. D. Stephan. Blankart in Collect. Med. Physic. Part. II. pag.

pag. 148. observationem ovi, stellam cometam in cortice exhibentis, memoriæ tradidit. Cum Romæ gallina quædam in ædibus Domini Massinii de nocte clamosa voce audiretur, qui à servitiis erat furem adesse putans de lecto surgit & modo exclusium ovum exacte cometam, qui eodem tempore nempe A. 1680 & 1681. in nubibus toti serme Europæ terrori erat, exhibens invenit, tremens & horrore undique persusus servus derepente visa & audita domino suo narravit, insimulque ovum monstravit. Hic altero mane statim id Papæ, Reginæ Sueciæ & reliquis Romæ Magnatibus videndum & admirandum obtulit; hoc ovum postea æri à cælatore incisum & hinc inde distributum varias eruditis & speculationes & cogitationes exci-tavit. Nec silentio prætermittendum erit mirandum istud ovum, cujus Theatr. Europ. Tom. IX. pag. 1550. meminit, in quo conspiciebantur acinaces vagina denudatus, crux & virga. Ne autem patientia Tua in legendo abutamur, plura figuris notata ova non adducemus, firmiter autem persuasi sumus, tales icones in recensitis & aliis ovis, ut & in Tæxensi ad St. Mariæ stellam, partu editis, nulli miraculo, sed soli harum domesticarum volucrium imaginationi adscribendas esse, cum gravida talis gallina divam Dei genetricem in templo vel domo quadam optime vestibus ornatam viderit, (uti modo dicta gallina Tæxensis, quæ sæpius forsan hanc Deiparam virginem cum filiolo be-nedicto aspexerit, sibique rudem & incompletum de ista secerit conceptum,) postea demum ovum excluserit sæmina qua-dam & infante figuratum. Noli autem credere, figuram ita exactam & perfectam, prout hic eam in icuncula vides & prout eam Viennæ Austriæ ante aliquot annos accepimus, in ovo isto naturali extitisse, sed nobiscum puta, pictorem & sculptorem ærarium figuram multo elegantiorem & magis completam penecillo chartæ appinxisse & instrumento in ære cælasse. Gallina, quæ ovum turrito mulierum ornamento & insante ornatum peperit, tunc temporis imprægnata aspexerit sequio-ris sexus personam talem mundum muliebrem in fronte & infantem

fantem in brachiis moventem, gestantem, inde sibi conceptum rudem formavit, phantasiæ impressit, cum ovo tiguras visas communicavit, & ovum hinc, ut modo à nobis delineatum, partu edidit. Ad ovum quod attinet cometicum, gallina de die sæpius tunc temporis istam in cœlo rutilantem barbatam & caudatam mirandæ magnitudinis stellam intuens, phantasiæ & imaginationi suæ id lumen stupendum imprimens & in ovi cortice delineans, ovum, cui cometæ icon adpicta, edidit. Par & est ratio istius ovi, cui crux, virga, acinaces &c. adpicti visi funt, gallina aspiciens ejusmodi instrumenta & res, conceptum sibi formavit & visa in ovo delineavit, sicque peperit ovum sigura rudi exprimens crucem, virgam, acinacem &c. Habent animalia ovipara æque ac vivipera sui generis phantasiam & imaginationem, sed omnimode diversam & ab humana plane distinctam, cum hæc sit longe excellentior, multo nobilior, variisque modis præstantior. Generant & pariunt ovipara & vivipara animalia ex hac imaginatione, quando corrupta aliisque visis objectis tempore coitus & graviditatis imbuta existunt, non secus ac homines, monstra & sœtus a suo genere diversos, aberrantes, corruptos, mutilatos, incompletos, aliter, ac genus, sexus & propagatio a sua divinitus indita natura postulat, siguratos & formatos.

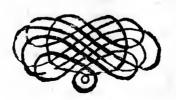
De terra sic dicta Ulricana sequentia inaudivimus, quæ voluntarie Tecum communicabimus. Hæc cinerea & pulverulenta materia à pontificiis in monasterio quodam Augustæ Vindelicorum, parvis sacculis sericis varii coloris indita, distribuitur, sic cognominata est à Sancto Ulrico, glirium expulsore, qui, secundum pontificiorum traditionem, omnes mures majores, nocivas istas bestias, suis ardentibus precibus ex tota hac amplissima urbe non tantum, sed & ex tota circumjacente vicinia expulsse, omnesque & singulos in quandam speculam, quæ hodienum in templo divo Ulrico dicato, ibi videnda, proscripsisse perhibetur.

Terra hæc in isto effoditur loco, in quo divi Ulrici ossa sepulta jacent, hinc reliquiis canonisatis istius sancti viri mixta dicitur. Ejusmodi sacculi serici terra, cinere ac pulvere reli-quiorum impleti & in alia loca extra Augustanam urbem quiorum impleti & in alia loca extra Augultanam urbem transportati eandem vim glirium expulsivam retinere traduntur. Tres tales sacculos simul uno tempore in domo quadam Brunsvigæ ante aliquot annos asservavimus, sed effectus expulsivus nobis non successit, nam hæbestiolæ, respectu istius pulveris non territæ, omnes domus & hypocausti angulos ut olim sic & porro perreptarunt. Cum terra quoque & schedulam accepimus, in sequentia verba typis excusa legenda: Chrwutdiges Septthum von der Erden des Grabs/ und darit gemesenen Steisch des Septentiaere und Augsburgischen Steisch gewesenen Fleisch des H. Beichtigers und Augspurgischen Bisschoffs Udalrici, welches so stehtigers und Augspurgischen Bisschoffs Udalrici, welches so steht gottlicher als dann auch dieses großen H. Ehr einige gute Wercke als Gebet / Fasten Allmosen Opffer in den Kirchens Stock und dergleichen verrichtet werden / wundersahme Krafft haben / die schadliche Raten aus dem Saufern und Nachbars schafft zu vertreiben/wann nemlich folche Particul mit vesten Glauben und guten Vertrauen an dergleichen Ort aufgehängt/ oder sonft verwahret werden. Und diefes aus sonderbaren Prioder soust verwahret werden. Und dieses aus souderbaren Privilegio, mit welchen der allautige GOtt die hohe Verdienst seines is lieben Dieners Udalrici intt einem ewigen Wunder bemürdigen wollen. vid. plura in den Vesssauer K. und N. Genschichten XXXV. Versuch pag. 214. it. in Happelii Relat. Cur. Part. IV. p. 84. it. G. Ludovici de St. Ulrico, glirium expulsore, qui liber Anno 1693. impressus hactenus à nobis nondum visus suit; it. in P. L. Berckemeyers vermehrt. curiensen Antiquario per Europam p. 402. Verum autem & certum est, integram Augustanam urbem totamque viciniam circumcirca his bestiolis vacuam esse, causa autem non quærenda in hujus sancti proscriptione putaticia, sed naturalis, adhuc latens, sine dubio adest, quæ oculatioribus physicis naturæ penetralia & miranda sedulo rimantibus sine dubio sese offerret, si cogitationes in eam eam

eam inquirendam & studium suum dirigere vellent. Præterea & in Sueciæ regno, teste modo dicto Happelio l. c. pag. 502. terram quandam glires non tolerantem habemus, quæ & in aliis locis dispersa eandem virtutem retinet expulsivam & ex causa naturali, arsenicali forsan & venenata, hos mures majo-res procul sugat & pellit. Hoc murium quoque genus ex alia regione Augustam delatum, non diu vivit, sed vitam mox exhalat, & sic forsan in aëre, in aquæ & terræ effluviis aliquid ghribus inimici, nocivi, venenati & arsenicalis abstrusum & reconditum latere potest, quod homines adhuc fugit. & porro plures terrarum loci, qui hæc nociva animalcula plane ignorant, nec St. Ulricum unquam vixisse & in mundo fuisse sciunt, forsitan & ad hoc numerari poterit Augustanorum gliribus vacua regio? est Insula Maris Baltici, Rugia Germ. Dingen dicta, quæ glires non finit esse vivos; est insula seprem distans milliaribus Holmiâ Sueciæ, nec glires nec mures to'e-Silentii peplo involvemus reliquas regiones & loca iis carentia, ne Tibi vomitum. de hoc nauseoso animalculorum genere plura scribendo, excitemus. Dies diem docet & sedula nostri ævi physicorum in recondita naturæ miracula indaga-tio, quæ jam multa majoribus nostris nec per transennam visa, nec cogitata unquam, detexit, hæc & nobis tempore indicabit veram & naturalem causam, ob quam hic Augustæ & quibusdam aliis locis glires non possint aura vitali frui.

Vele, Vir clarissime atque Doctissime, cum tota Tua honoratissima familia, & me redamare ut olim sic & porro perge semper Tuum. Dabam Wolssenbütt, die 1. Mart.

1729.

FRANCISCI ERNESTI BRÜCKMANN MED. DOCT. ETC.

EPISTOLA ITINERARIA VIIMA

FIGURATIS ETALIIS

QVIBUSDAM CURIOSIS

LAPIDIBUS

IN

ELECTORATV HANNOVERANC

OBVIIS

VIRVM CLARISSIMVM, AMPLISSIMVM ATQVE DOCTISSIMVM DOM.

DOM. ALBERTVM RITTER,

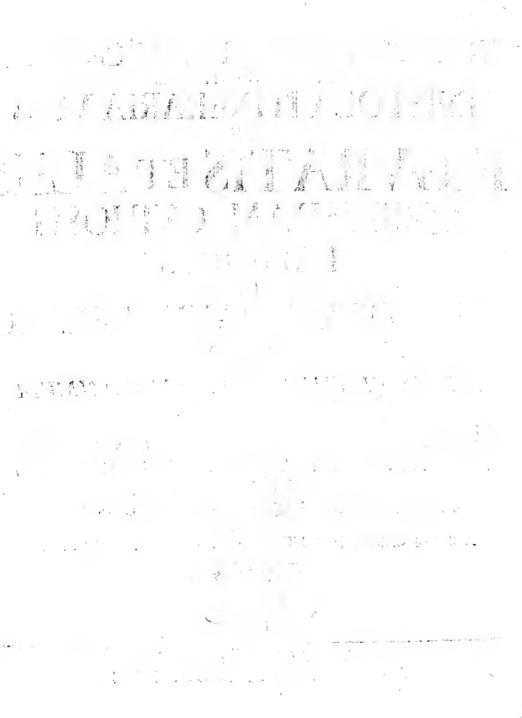
REGII PHRONTISTERII ILFELDIACI AD FAVCES HERCINIÆ COLLEGAM.

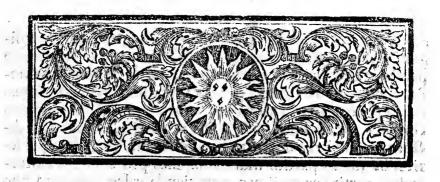
PRÆCEPTOREM QVONDAM FIDELISSIMVM

AMICVM CARISSIMVM ET OMNI HONORE PROSEQUENDVM.

WOLFFENBÜTTELÆ. ANNO CHRISTI M DCC XXIX.

VIR CLARISSIME ATQVE DOCTISSIME, FAVTOR ET AMICE INTEGERRIME!

Mnem, quam possumus, Tibi remittimus gratiarum actionem pro curiosis figuratis lapidibus &
Alabastritis varii coloris æque ac variegatis minerisque metallicis, quibus regio Ilseldensis & vicina
Northusana, Stollbergensis, Hohensteinensis abundant, quorum nos participes & quibus museolum nostrum metallicum
locupletius & auctius reddere non detrectaveris; cumque simul nobis aurem vellicaveris, ut sub sinem superioris anni inceptas epistolas itinerarias continuaremus, petitis Tuis satisfacere non recusabimus. Ante aliquot annos lapicidinas varias.

rias, aliaque loca, in quibus lapides figuris peculiaribus infigniti inveniendi dicebantur, in Electoratu Hannoverano plus vice simplici visitavimus, nuncque de iis observata nostratunc temporis facta Tecum communicare constituimus. Haud procul urbe Hannovera in luco opaco & delicatissimo conspicitur castellum Ill. Comitis de Platen, Lindenum dichim, cui ad latus dextrum lapicidinarum longa lataque series, in quibus partim murarii lapides pro ædificiis exstru-endis, partim calcarii pro conficienda calce nunquam non exscinduntur & effodiuntur. Cum his simul in variis subterraneis stratis protractum vidimus Selenitem rhomboidalem, sic dictum, quia hic geometricus lapis, vel in minima & vix visibilia fragmenta confractus, retineat tamen figuram quandam rhomboidalem. Colorem monstrat duplicem, unum splendentem pellucidum in tar glaciei Mariæ, ad cujus familiam unanimi lithologor un consensu pertinet, alterum lacteum obscurum nec pellucidum. Ustione in gypsum bonæ notæ convertendus est hic lapis; gandet quoque quibusdam venis luteis pulverulentis inftar Ochræ, quæ terreftris materia digilis facile in pollinem luteum abit, & pictoribus forsan usum præstare posset, si hanc ochram colligere, lavare & ab adhærentibus quisquiliis arenosis purgare vellent. Sunt & strata lapicidinæ, in quibus invenimus lapides Judaicos, cochleas marinas tortiles majores petrifactas, vulgo Strombitas, haud vulgari modo intortas, figura conoi-dea oblonga gracili, cinerei coloris; parvos cochlitas quorum quidam vix acus globulum pondere & magnitudine siiperabant, grysei, brunni & lutei coloris; lapides Lyncis minores sed vulgares, &c. Fortuna quoque secunda in manus dedit lapidis calcarii frustrum optime signatis radiatis & copioso numero conspiciendis asteriis aspersim. Pone viridarium Regium Hernhusanum, quod gratissima amœnitate & magnificentia splendidissima totius Europæ miraculum dici mereretur, inter lapides, arenas, fabulum & terram, quæ

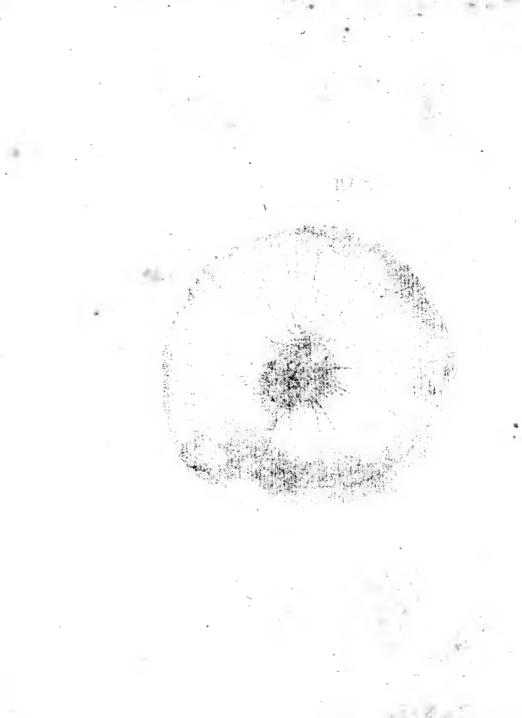
ex

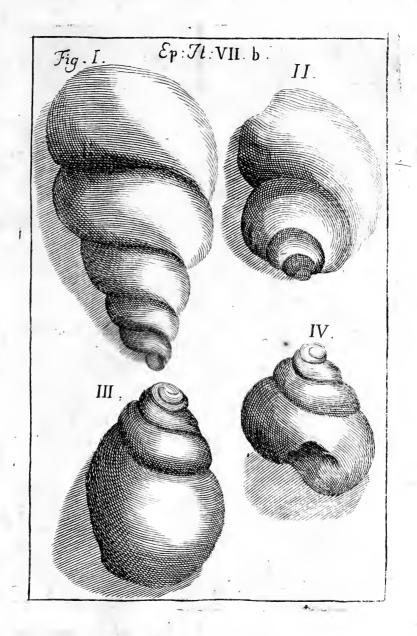
ex canalibus pro aqua ad machinas hydraulicas ducenda magnis sumptibus factis effossa & ejecta, observavimus plures lapides Lyncis minores, & in diffractis lapidibus corneis corallia marina varii generis petrifacta, asterias radiatas pentagonas elegantissimas, echinitas & particulas testarum echinorum dilaceratas. Inveniuntur & lapides læves politi figura ovali, rotunda, tri- & multangulari, aliaque mathematica, qui omnes & singuli originem suam debent lusui, fortiori motui, triturationi, girationi & alluvioni aquarum, quibus lapides poliuntur, lævigantur, deteruntur, triturantur & in siguram quandam geometricam coguntur. Relatum habemus ripas non modo Leinæ, sluminis Hannoveram & Hernhusum præterlabentis, Belemnitis ad aliquot milliaria repletas esse sesses esses copiose vomere exsecindere solere, qui postremi intus cavitatem suam conicam materia alba cretacea repletam haberent. In aliis locis proex canalibus pro aqua ad machinas hydraulicas ducenda materia alba cretacea repletam haberent. In aliis locis prope Hannoveram exarant echinos petrifactos, pileatos, rotundos, sed aculeis spoliatos, coloris albi, creta parum duriores, diversæ magnitudinis, Sutroder Munen Steine; hi à superstitiosa rustica gente in usum trahuntur, quando nempe vaccæ, loco lactis, sanguinem ex uberibus mulgent, lapides pulverisati non sine felici effectu iisdem exhibentur; suturis, sulcis & ad basin disfusis lineis non sunt ornati hi echini fossiles, sed superficies tota tantum, infra & supra, punctulis & peltis, absque oculo armato vix conspicuis, no-tata, quæ peltæ nihil aliudsunt, quam vestigia radiorum echini, quibus nempe quondum cum animalculum viveret, aculei implantati exstitere. Lapides quoque busonios seu Echinos sossiles pileatos & rotundos ex præsectura Iltensi (aue der Amte. Bossten Ilten) dono accepimus, in quibus quinque geminati linearum ordines à vertice summo ad basin æquali sere intervallo sese disfundunt, spatia intermedia punctata sunt, totum corpus crusta lapidea tenui inductum & techum, massa autem interna ex materia mere mar-)(3 gacea

gaceà constat. Tribus Hannovera milliaribus distat oppidulum Neostadium ad Leinam, vulgo Menstadi am Mubentera dictum, hic loci ad ripam fluminis Leinæ omnis generis lapidum figuratorum farrago copiosa colligenda; adest stratum lutosum & argillaceum ex nigro-cinereum tenax, in quo ostreæ petrifactæ nigræ majores latent, adfunt massæ ex istis conglutinatæ xx. xxx. & plurium libra-rum. Adest stratum, in quo ab aqua alluente politi, lævigati & perforati vifuntur lapides argillacei, foramina excavata sunt oblonga & rotunda, ac si ab insecto quodam perterebrata essent. Adest stratum, in quo peculiares lapides ex meris parvis pyramidibus constantes, unius bafis alterius apici semper firmiter agglutinata, plures tales erectæ & inversæ pyramides hoc concretum lapideum sistunt. Hinc inde cum lithophylis hujus mirandi lapidis frusta communicavimus, later autem adhuc omnes, quid sit? sunt equidem, qui putant, esse balanos marinos in lapidem conversos; sunt &, qui lignum olim fuisse & petrifactum, ein gegen die Ure zu fibritter Splitterholds Stein/ existimant; sunt autem meræ conjecturæ, quæ ad lapidem hunc non quadrant. Ad pagum Gremshusen in Abbatia Gandersiensi idem lapidis genus reperiundum, non distans ab hoc nisi solo colore livido, qui in Neostadiensi albus est. Adest terræ stratum, in quo globuli cani non adeo duri, his per medium confractis in apricum venit corpus quoddam rude, informe & quod cognosci nequit, eleganter splendentibus nigris squamis, piscium instar exornatum. In alio strato reperiuntur renes lapidei oblongi & crassi, brunni coloris, qui longitudinaliter scissi integrum gammarum marinum cum crusta, chelis & pedibus optime exhibent. Hos renes ipsimet præsentes non observavimus, ex liberalissima tamen donatione Ex-cell D. Hugonis, Archiatri Regii consultissimi, tria isto-rum exemplaria in muscolo nostro possidemus, qui ista An-1.01 0.2

Ep:It:VII.

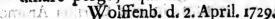
Anno 1728. nobiscum benevole communicavit, simulque perscripsit, nullo non anno Neostadii nova ad Leinam strata novis figuratis lapidibus lantea non visis ibidem referta, quando nempe fortiores aquarum impetus & inundationes priscas avellerent & eluerent ripas, provenire. Adest stratum magnum & longe ad flumen protensum, in quo conchæ minores bivalves læves innumero numero colligendæ, partim testâ orbatæ, partim testâ gaudentes, hace que iterum alba, nigra, lutea instar terræ ochræ, brunna, ruffa & variegata, qualis videnda in conchis marinis ad littora Hollandiæ vulgo an den Schefflinger Muscheln; partim adhuc in matrice hærentes, partim sunt conquasiatæ
& testam confractam exhibent. Harum tanta copia pro- 11 184.18 stat, ut plaustra iisdem onerari possent. Adest stratum, in quo elegantissimi turbinitæ, partim in matrice, partim extra hanc, quorum icones videndi in Thesauri nostri subterran. Ducat. Brunsvic. Part I. Cap. XXIV. pag. 124 Tab. XXIV. Fig. I. II. III. funt frusta lapidea ex meris ejusmodi. majoris & minoris familiæ turbinitis concreta; sunt & lapides fissiles cinerei non admodum duri argillacei, qui in interstitiis suis turbinitas minimos albissimos, absque oculo armato vix conspicuos, elegantissimos tamen monstrant Adest stratum, in quo Cornua Ammonis & exhibent. spiris in se convolutis & intortis ad instar Cornu Arietini leguntur. Adest insula in flumine Leina non admodum magna ad latus dextrum pontis oppiduli Neostadii sita, quæ ex meris serme petrifactis echinorum marinorum radiis, quos vulgo Belemnitas vocant, coacta & concreta Per pagum Marienhagen, qui duobus Hannovera distat milliaribus, rivulus transit, hic quando post diluvia examinatur, præbet elegantissima Cornua Ammonis minora & lævia, incis designes de la designe de la deligior de la designe de la deligior de la deligi lineis destituta & aspera superficie prædita, tuberculata & verrucosa, armatura orichalcea, ob quam rustica gens putat aurum esse. Ante aliquot annos Pastor istius loci, Reverend. D.Ho.

chum rivum eruit, quod crassitie duorum digitorum, cir-

cumferentia Imperialis erat, quodque adhuc in beati defuncti & summe venerabilis viri Abbatis Schmidii collectione rerum naturatium & artificialium Helmstadii ab hæredibus TAB. 1. affervatur. Iconismum hujus Cornu habe in apposita tabula ænea, Interdum & parvæ conchulæ, cochleæ minores & turbinitæ exilis metallifatæ cum Ammonis cornubus effodiuntur & eluuntur. Omnia hæc fossilia Mariæhagiana ex pyrite (gelben Ries) constant, cujus & frusta varia absque notabili figura hic loci effossa vidimus. In campis autem hujus & vicinorum pagorum à rusticis cochleæ majores

TAB. 11. petrifactæ, quarum icones hic Tab. II. vides, aratro exscinduntur & à curiosis colliguntur; durities iis est admodum firma, materia calcaria; nunquam non extra matricem folutæ jacent, figura & magnitudo non semper eadem, uti ex adjectis quatuor earum speciminibus videndum. Plura adhuc addere possemus de aliis in terris Hannoveranis repertis & reperiundis petrifactis, sed epistola, nobis non cogitantibus, ita increvit, ut abrumpere, ne Tibi tædium cree-

mus, coacti simus. Vale reliquum feliciter & nos amare perge, qui ex animo Tibi favemus.

FRANC. ERN. BRÜCKMANNI

MED. DOCT. &c.

EPISTOLA ITINERARIA OCTAVA

MEMORABILIA BAMBERGENSIA

VIRVM

PLVRIMVM REVERENDVM, AMPLISSIMVM;

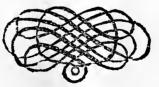
DOMINVM

FRID.CHRISTIAN.LESSER

PASTOREM NORTHVSANVM AD MONTEM MARIÆ VIRGINIS VIGILANTISSIMVM

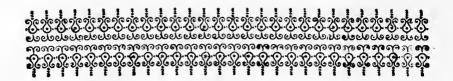
EΤ

ORPHANOTROPHII ADMINIST. SPECTATISS. FAVTOREM ET AMICVM CARISSIMYM.

CVM FIG.

WOLFFENBVTTELÆ ANNO CHRISTI MDCCXXIX.

VIR PLVRIMVM REVERENDE ATQUE DOCTISSIME, FAVTOR ET AMICE CARISSIME!

Nter alia nobiliora Europæ loca & mense Januario Anno 1725.

Bambergam fatis magnam & amplam, Romano-Catholicæ fidei addictam, visitavimus urbem, (quæ quoniam muris & fortalitio caret, ad maximos faltim refertur pagos) ad Electorem Moguntinum, qui tune temporis hie loci refidebat Sita est hæc urbs in plaga admodum fertili & fæcunda, vites viniferæ & uvæ dulces oculos & animum recreant, frumenta sat copiosa & turgentia hilarem dant messem, olera hortenfia & herbæ fativæ, quæ in ufu cibario effe folent, præ aliis fapida; ceparum & liquiritiz tantus proventus, ut de posteriori dulci radice infinitis Europæ officinis pharmaceuticis quotanis prospiciatur. Plurimis urbs gaudet templis & monasteriis, sic adest Conventus Patrum Societatis Jefu, vulgo Jefuitarum, Dominicanorum, Capucinorum, Franciscanorum, Carmelitarum, Canonicorum, quos Dohmherrn appellant; fic proftant bina virginum Templum cathedrale Collegii Canonicorum fat eœnobia &c. spatiosum secundum artem quadratariam ex saxo duro constru-Etum est; ante hujus portam duo busones, in magnitudine leonum, ex lapide cæsi visuntur; traditio sequens de istis hic Bambergæ vulgo circumfertur: Cum hujus facræ & magnificæ ædis fundamenta ponerentur, duo bufones vivi, magnitudine leonum, in terra reperti, qui incrementa hujus sacræ domus inhibere conati, imo aliquoties muros jam constructos & fundamenta lege architectonicæ posita destruxerunt & plane diruerunt, hinc hæbestiæ Satanicæ, (naturales enim busones in tantam nunguam excre-

excrescunt molem) telis transfixæ sunt & in memoriam supradi-Eti bufones lapidei eadem magnitudine & mole, qua vivi fuerunt, hic ante templum positi cernuntur. Relatio fabulam redo-Statim ac hanc ædem ingressi sumus, visui occurrit sic di-Etus perpetuo ridens angelus, qui fignum hujus templi mnemonicum, Bahrzeichen/ constituit; hic angelus est statua lapidea, quæ ex omni plaga & quacunque regione, sit dextrorsum, sit si. nistrorsum, visa, semper ridens apparet. Est & adhuc alterum fignum mnemonicum, nempe statua Divum Stephanum, Regem Hungariæ fortem, equo animoso & alacri insidentem repræsentans, eo modo cæsa, quo Rex gratia invisendi Heinricum Imperatorem Bambergam ingressus. Silentio vix præterire possumus sepulchra, in quibus corpora Imperatoris Heinrici & Kunigundæ examinata quiete dormiunt, ridiculamque traditionem de horum miraculis: Imperator prius e vita discessit & sepultus, post & Imperatrix animam efflavit, cum vero hujus cadaver exftin-Etum ad latus cariffimi conjugis finistrum poneretur, corpus exanime Imperatoris ex sepulchro de loco suo sponte se movit, latus uxori concessit dextrum, superioremque se esse voluit, & sic de manu dextra & superioritate mortui certarunt. Postea nobis monstrabatur campana metallica cum parvo foramine. Imperator modo laudatus & Imperatrix, quilibet & quælibet seorsim fundi campanas curarunt; sed ista, quæ jussu Kunigundæ conflata erat, sonavit clangorem multo gratiorem & auribus suaviorem. præ ista Cæsaris campana; Imperatrix, cum animadverteret, id carissimo conjugi tædium afferre, detrahit annulum digito suo & jecit istum ad campanam, qui vero sibi foramen in metallo isto duro fecit & per campanam in templum decidit; vis stupenda ictus fuit, nam spatio unius horæ Imperatrix ab urbe, cum annulum, parvæ molis corpusculum, in campanam conjiceret, distabat. Hoc foramen clangorem sonorum & auribus antea gratum metalli infregit. Hic ictus, si verus nec sictitius, necesse fuit merum & stupendum miraculum, aliter impossibile fuisset, annulo quodam in propinquo, multo minus procul & longe, ex diftantia totius horx, foramen per campanam ex metallo duro conflatam trajicere & istam perforare. In peculiari concameratione A 2 hujus

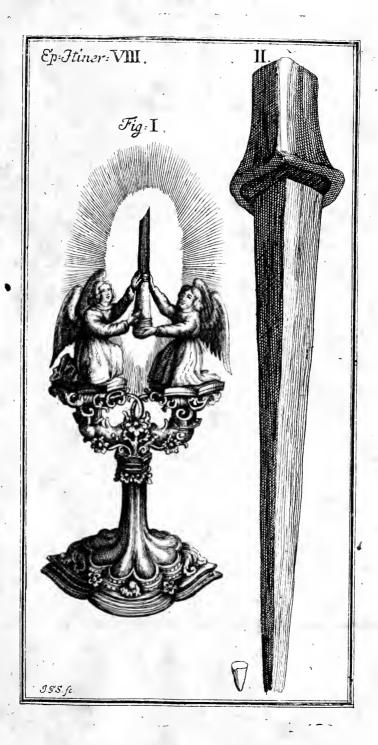
magno & aliquot millionibus æstimatur. Adest corona Imperatoris Heinrici, qua Romanorum Imperator caput cinctus fuit, Bambergenses perhibent, si solenne adhuc esset, Romæ Imperatores diademate coronare, necesse foret, hanc semper coronam tunc temporis Romam transportare. Pone hanc & Imperatricis Kunigundæ diadema conspicitur. Porro particula clavi, quo Christi, Salvatoris nostri, manus altera crucis maledicto ligno affixa fuit; hoc frustulum miracula efficere innumera Romanæ sidei addicti perhibent, præcipue curare & exstinguere dicitur cancrum putidum mammarum. Omnibus & fingulis, qui hunc clavum vifendi gratia accurrunt, ad osculum porrigitur, ii quoque dono accipiunt libellum parvum quinque foliorum in forma octava, in quo frustulum clavi æri incisum cum appensis litaniis & variis ad Fig. I. hunc clavum precibus. Libellus, antequam dono cuilibet datur, prius clavo parum affricatur, & sequentia in se continet verba: En tibi qui hæc aspicis ad vivum expressum & depictum SStum "Clavum, quo Redemtor noster ligno crucis affixus fuit a S. Henprico Imperatore inter alias SS. Reliquas ex speciali amore Spon-"fæ suæ Ecclesiæ Cathedrali Bambergensi Clementissime dono re-"lictum Anno 1012.

hujus templi admodum dives ex auro, argento, cimeliis pretiofis, gemmis, unionibus & Reliquiis thefaurus visendus, in hoc præcipue altare portatile ex Onyche multis figuris affabre cælato, album lapidis semper figuras repræsentat, & id quod in lapide obscurius est, nunquam non sistit campum. Hæc gemma per-

Mahrhaffte eigentliche Contrafactur des mercklichen Theilseis nes aus denen beiligen Naglen / mit welchen unfere DEren Jefu Christi Hand durchstochen/ und an das Creug genagtet worden, fo von dem D. Ranfer Henrico, taufendzwolff dem hohen Ranferl. von ihme gestifften Domstifft zu Bamberg/als es consecrirt/und GOtt au Ehren gewenhet/ neben einem groffen Stuck bes heiligen Creukes verehret worden; Inmassen Leopoldus de Bebenburg, in libro de Zelo Principum Germaniæ Cap. 12. bezeuget/ und wird Die Wahrheit obberührten S. Nagels/wie von Alters hero/also auch noch auf heus tigen Lag / mit viel und groffen Wunderzeichen confirmirt und be

Cum permissu Superiorum. 8v. Bamberg. 1723.

Litanen

Litanen zu benen S. B. 5. Munben unfere Erlofere und Seelige machers JEsu Christi.

Rurie eleison / Christe eleison / Rurie eleison / Christe bore uns

Chrifte erhore uns.

Chrifte, ber bu für und gecreubiget bift worden, erhore und.

ODit Nater vom Himmel/ GDit Sohn Erloser Der Welt/1 BOtt Beiliger Geift/ Beilige Drenfaltigkeit ein einiger BOtt/

JEsu Christe / der du unsertwegen beine heilige c. Wunden zu empfangen/ bid beinen himmlischen Vater frenwillig anerbothen/

Befu Chrifte, der du Die S. B. 5. 2Bunden unfertwegen guemel pfangen/ und bein rosenfarbes Plut für unser Beil baraus zu vergieffen/ mit unaussprechlicher Liebes , Begierde bift angetrieben worden.

NEsu Christe / ber bu den Unfang beiner S. H. r. Wunden in toftbarlichften Blute Dergieffung in der schmerklichen Befchneis Dung Boit Deinem himmlischen Bater für und aufgeopffert/

JEfu Chrifte, der du von denen Juden gum Creun und Wun-

ben für uns begehrt bist worden/

Meju Christe/ ber du tum Creuk und schmablichen Sod burch ungerechtes Urtheil verdanimet bist worden/

Befu Chriffe, der du beine S. S. s. Wunden für und zu em

pfangen auf den Berg Calvaria ausgeführt bist worden/

Beiu Chrifte, der du mit stumpffen Nageln an das schmablie de Creus angehefft / und an Sand und Ruffen schmerklich burche araben bist worden/

JEsu Chrifte, der du in deiner S. Seiten und gebenebenten Bere

gen mit dem Speer durchstochen und eroffnet worden/

R. C. aus deffen S. S. 5. Munden der Werth unserer Erlor fung reichlich gefloffen/

J. C. ber du in Deinen S. S. 5. Wunden den Brunn Duell

bed ewigen Lebens uns haft eröffnet/

J. C. ber bu burch beine S. S. s. Wunden die gange Welt bast erloftt/

J. C. der du in deinen S. H. s. Wunden einen sonderlichen

Schut in aller Widerwartigfeit uns haft vorbereitett/

J. C. ber du durch beine S. S. Munden in beine Blorn und Derrlichkeit bift eingangen/ 3. C. J. C. der du deine H. H. S. Wunden vom Todt frolich aufsteif bend in deinem glorificirten Leib hast behalten/

J. C. der du mit beinen S. S. 5. Wunden die gange himmliiche Stadt Berusalem mit wunderbarlichen Blank erleuchteft/

J. C. der du durch Zeigung beiner H. H. 5. 19. 19. Munden Gott beines erzörneten himmlischen Waters gegen uns Sundern gefaiten Zorn unaufhörlich abwendest/

3. C. der du mit deinen S. S. 5. Wunden am Jungsten Sag

wiederum wirft erscheinen/

J. C. der du mit deinen S. S. 5. Wunden am Jungsten Cag beine Auserwählte mit unaussprechticher Freud wirst erfüllen/

J. C. ber bu am Jungsten Lag burch beiner S. S. 5. 2Bunben

Anblicke/ Die Gottlofen über alle maffen wirft erschrocken/

Sep uns gnadig!

Verschone unser HErr JEsu Christe, burch beine H. H. 5. 5. 2Bunden.

Sen uns gnädig!

Erhore und Derr J. C. burch beine heilige 5. Munben.

Won allen Ubeln Leibs und der Seelen/ erlose uns HErr J. C. durch beine heil. 5. Wunden.

Non dem gaben/unversebenen/unfeeligen Todt und uhrplogli.

chen Sterben/erlose uns/ 2c.

Don allen Fallstricken der teufflischen Bersuchungen / erlose uns / 2c.

Bon dem Urtheil der ewigen Berdammniß: Gehet hin ihr Bermaledente / erlofe und / 2c.

Mir arme Gunber bitten bicht erhore uns.

Daß du unser durch deine S. S. s. 2Bunden verschoneft/

Daß du und zu andichtigen und eiffrigen Liebhabern beiner H. H. Wunden aufnehmen, und dieselbe ohn Unterlaß zu ehren, durch deine Gnade wollest bestättigen,

Daß du une beine S. S. 5. Wunden in unsern letten Nohten/

zu einer fonderlichen Buflucht verstatten und verleihen wollest.

Daß du in der allerheiligsten Wunden deines gebenedenten Herhenst unsere Seelen/ wann sie vom Leibe abgesundert/ auf und annehmen wollest/

Dali

Daß du alle Secten und Jrrthumben ausreuten / und die irz rende Schafflein zu der rechten Ginigkeit deiner D. Rirchen wies berum bekehren wollest

Daß du alle Catholische Fürsten in rechter und mahrer Ginig.

feit erhalten wollest/

Daß du Krieg und Blut. Vergieffung, Aufruhr und Wider, segung gegen der ordentlichen Obrigkeit damffen, und von unser rem Vaterland Teutscher Nation verbannen wollest,

Daß du Theurung/ Pestileng / und alle verdiente Straffen von

uns gnadig abwenden wollest/

Daß du uns/ samt allen Auserwählten am Jungsten Tag mit dem allerholdseligsten Anblick beiner S. H. z. Wunden erfreuen wollest/

Jesu Chrifte/ ber bu biefe S. S. g. Wunden am Creug unsert-

wegen haft empfangen/

D du Lamm GOttes/ welches der Welt Sund hinweg nimt/ verschone unser wegen deiner D. H. z. Wunden.

O du Lamm GOttes/2c. erhöre uns wegen deiner 2c. O du Lamm GOttes/2c. erbarme dich unfer wegen 2c.

Ririe eleison; Christe eleison; Ririe eleison. Water Unser zc. Ave Maria.

v. Sie haben meine Sand und Suf burchgraben.

B. Alle meine Gebeine haben fie gezehlet.

4. Mein Berg ist wie Bachs zerschmolgen.

B. Mitten in meinem Leib. V. Herr erhore mein Gebeth.

Bu Und unfer Flehen laffe für bein gottliches Ungesicht gelangen. Gebet.

Herr JEsu Christe/ ber du aus dem Schoos deines ewigen Baters vom Himmel herab auf die Erden gestiegen/ und dein Rossenfarbes Blut aus deinen allerheiligsten 5. Wundenzu Vergebung unserer Sünden mildiglich vergossen/ dich bitten wir demuhtiglich/ lasse uns am Tage des Jüngsten Gerichts zu deiner Nechten die liebs liche und holdselige Stimm horen: Rommet her ihr Gebenedenten meines Vaters/ und besitzet das Neich/ welches euch vor Andegin der Welt ist bereitet.

2.

2. D GOtt/ der du durch die glorwürdige Wunden beines eins gebohrnen Sohns J. C. unsere Seelen erlosen und heiligen wollens wir bitten dich serleihe allen denens die sich der Ehr dieser H. H. H. Sohnen unabläßig erfreuen seines Schutz und Schirms in allen Nöhten und Widerwartigkeiten zu geniessen.

3. O SOtt/der du gewolt/ daß bein geliebter Sohn die schmerke lichfte 5. Wunden am Creuk unsertwegen empfinge/ damit wir von des hollischen Feinds Gewalt in Dienstdarkeit errettet wurden; Gies be uns deinen Dienern/ daß wir durch hochste ehrengedachte S. S. 2. Wunden die glorwürdige Auferstehung zum ewigen Leben erlangen.

4. O GOtt/ der du durch die H.H.5.5. Munden deines Sohe nes unsers Erlosers ein Mittel des ewigen Beyls der ganken Welt verschaffet; wir bitten dich/ verleihe deinem Volck alle nothwendige himmlische Gaben / damit es die rechte Freyheit im ewigen Leben/ mit

unaufhörlicher Freude befißen mogen.

5. Herr Jesu Christeldu Sohn des lebendigen GOttes/ der du für das Hepl der Welt am Stammen des H. Ereukes/ die H. H. D. S. Wunden unsertwegen empfangen!/ aus welchen du dein allerkoste barliches Blut / um Erlosung unserer Seelen so reichlich vergossen; wir bitten dich demuhtiglich/ lasse uns nach unserem Abschied von diesem Jammerthal in dein himmlisches Paradeiß mit Freuden gestangen/ darin wir dich neben allen Auserwählten/ in alle Ewigkeit toben/preisen und ehren mogen. Amen.

Gebet zu dem Z. Rayfer Zeinrich.

Seve gegrüsset du ewig grunende Blum der Reuschheit/sehe gegrüsset du Spiegel der vollkommenen Reinigkeit/ du Stiffter des hohen Domslifts Bamberg/ Heiliger Ranser Heinrich/ deinem allergetreuesten Schuk ergebe ich mich vollständig/ und überlasse mich dir mit andächtigen Heißen gänklich/ du wollest mit deiner hochvers mögenden Vorbitt mir hülfslich erscheinen; in allen Nohten und Angelegenheiten meines Lebens Hülfs leisten/stehe mir bey im letzen Augenblick/ wann ich das Jammer-volle Leben beschliessen und verstassen/ auch von dessen zugebrachten Lauff die genaueste Rechenschaftt werde geben müssen/ auf daß ich mit allen heiligen Sacramenten versehen/ von allen Macklen der Sünden gereiniget/ und vermitstelst

telst vorhergehender gottlicher Sinsprech, und Ermahnung desto ferstiger mich darzu bereite und anschicke das allgemeine Looß des mensche lichen Lebens / als den gebührenden Sünden Sold bezahle / und mit dir in Vergesellschafftung zu ewiger Ruhe und Frieden meine Seele von dem Leid aufgelost werde.

Gebet zu der B. Rayserin Cunegund.

Sene du auch gegrüsset mit deinem reinen und undefleckten Shes Gemahldem H. Rayser Heinrich, du Schnees weisse Lilien der Reuschbeits du Liebhaberin der Reinigkeits o heilige Rayserin Cunegunds dich bitte ich durch deine Jungfraul. Reinigkeits verlasse mich nicht am letzen End meines Lebens, sondern verschaffe durch deine hoch gultige Fürbitts daß ich durch vorhergehende Erkantniß eines seel. Ends den Lauff meines Lebens vollendes und mit mir wieder alle gewaltige Unsechtungen und Nachstellungen des bosen Feinds der gestalt streites damit im Stand der Gnad Woltes meine arme Seel in die Hand ihres Schöpsfers aufgebes und denselben mit dir und beinem H. Sehes Gemahls auch allen Heiligen in der ewigen Sees

ligfeit ewiglich anschauen moge/ Umen.

Particula istiusmodi clavi in Tullensi templo monstratur, quæ in Tabula addita pone fig. II. visenda. Valentini in Mus. Museor, Part. II, p. 196. Tab. XXXVII. fig. II. integrum clayum de cruce Christi oculis exhibet, qui Augusta Trevirorum in Ab-Fig. D batia S. Maximi sancte veneratur, & qui similis isti, qui Viennæ Austriæ in Thesauro Imperiali, item & isti, qui auro inclusus in Fano St. Dionysii Galliæ servantur, hie quando publice monstratur, omnes & finguli genibus flexis istum san-Ete colere coguntur. vid. Auli Apronii vermehrte Reise Bischreibung p. 142. Iste clavus, qui Viennævisendus, dicitur perterebrasse manum Christi dextram, secundum Pontificis cujusdam Romani attestatum, quod simul cum clavo asservatur, & quod quoque aperit, Constantinum M. istum clavum continuo in pileo gestasse. it. Pontificem experimenta cum ipso apud decumbentes ægrotos fecisse, qui, licet suerint miserrimi, derepente tamen, ac clavus istos attigisset, de lectosani & hilares resurrexissent. Hæc attestatio manuspripta insimul cum clavo a Pontifice Maximo Imperatori Conrado II, dono data, vid. plura in Küchelbeckers allerneuesten Nachricht vom Romisch. Kauserl. Hofe p. 863. Mediolani in templo cathedrali ejusmodi clavus maxima

venera-

veneratione prosequitur. vid. Missons Reisen in Italien Part. II, p. In templo Sancta Crucis Roma ostenditur quidam clavus, qui per Dn. nostri lesu Christi sanctas manus transfixus suit. vid. Matth. Puel Itinearium Thalassicum p. 184. Viennæ in templo cathedrali frustulum quoque clavi, quo Christus crucifixus est, vidimus. Salvatorem mundi tribus tantum clavis crucis ligno affixum fuisse credimus, id quod & Romano - Catholici ipsimet perhibent, interim cum plures, quam tres, apud ipsos clavi venerentur, serram contentionis inter se reciprocant de veris, qualibet enim ecclesia suum, quem asservat clavum, pro vero & genuino habet. Prudentiores inter Romanos dicunt, tres tantum esse veros, reliquos esse istos, quibus trabes crucis conjunchæ fuissent. Sed in fornicem, thesaurum Bambergensem continentem, revertimur, &, viso clavo, reliqua inspicere lubet; statim se offert auro obryzo inclusum frustum ligni ciucis Christi, quale & Gandershemii in Ducatu Brunsvigio, secundum Leuckfeldii Antiquitat. Gandersheim, p. 59. monstratur, Siplacet, conferatur Epistola nostra Itinear. Vta de templo cathredrali Viennen-6, in qua permulta hujus ligni fragmenta & particulas operose collegimus. In hoc Bambergensi thesauro est statua parva ex hoc crucis ligno confecta benedictam Dei matrem exhibens, in cujus cavo a tergo machæra vel gladius æque parvus confectus ex ferro lanceæ, qua Christi latus apertum suit, cum epigraphe: und es wird ein Schwerd burch beine Seele bringen; quæ verba, funt qui ita exponunt, vaticinium sint Salvatoris nostri, quo matri fuz prædicere voluerit plus quam divinum honorem, quem Romano-Catholici in se conferrent, quique honor ipsi ingentem dolorem, non aliter ac si gladio pungeretur, excitaret; an hæc Christi mens fuerit, dijudicent verbi divini interpretes. Porro adest iste clavus, quo inscriptio cruci supra caput Christi affixa fuit; Ensis Imperatoris Henrici; it. ejusdem hasta cum satis longa pertica; terra de monte Oliveto, in quo Apostoli sommo indulgentes quieverunt; pannus, quo Christus, finito pediluvio, suis ministris pedes siccavit. Particula lactis matris Dei; de eo. dem lacte pars quoque Gandersheimii affervatur. vid. Leuckfeld 1. c. Quedlinburgi olim erat in Abbatia in fornice, das Bitters Bemoibe dicta, vitrum, in cujus fundo materia alba sicca instar calcis.

calcis, quæ lac matris Dei fuisse perhibebatur, schedula appensa literis monachorum, vulgo Munnich Schriff? / exarata, hæc duo tantum continebat verba: Lac virginis. Hoc vitrum clementi jussu jam regnantis Imperatricis Viennam Austriæ transmissum fuit. Sed iterum ad thesaurum Bambergensem: adsunt istæ catenæ, quibus S. Petrus in carcere vinctus & constrictus suit; it. fragmentum virgæ Aaronis, quæ ante altare, cum tribus ob sacerdotium in partes divisæ erant, germina emisit. Liber Evangeliorum ex charta Pergumena, literis aureis elegantissimis, (quales pingendi ad artes hodie deperditas refertur) exaratus & ante mille jam annos confectus; liber missarum ejusdem ætatis, earundemque literarum pretiosarum ac antedictus: hoc libro Romano-Catholici monstrare volunt, missam celebrare non esse novum inventum, sed jam multis retro seculis ad cultum Dei usurpatam. Altare portatile Imperatoris: Henrici ex auro, opere, uti vocant, mosaico & gemmis confectum, quod divus Cæsar nunquam non in itinere secum portavit & in quo sæpius misfam celebrari audivit. it. Cranium S. Kunigundæ; it. vestimenta modo dictarum personarum, inter quæ ista, quæ Kunigundæ olim corpus attigerunt, nunc partu difficili misere laborantibus peculiarem virtutem exferunt. it. Spina ex Christi corona desumta, quæ specifice auxiliari contra dentium dolorem perhibetur. Lituus ex auro Episcoporum istius loci; crux aurea, quæ ipsi semper præfertur; Machæra Equitis St. Georgii cœlo delapsa; duo urcei magni, in quibus Christus in nuptiis Canæ Galilææ ex aqua bonæ notæ vinum miraculosa & divina metamorphosi confecit. Hæc bina vasa non unius ejusdemque sunt magnitudinis, materia ex qua apparet marmor rubrum maculis albis distinctum, licet Dn. Reverend, Pater, qui hos urceos nobis monstravit, ex materia quadam artefacta confectos esse affirmaret; plane distant ab isto urceo, quem ante annos aliquot Quedlinburgi in Abbatia vidimus, & quod ad structuram. & quod ad materiam ex qua, colorem, magnitudinem & reliqua. Quidam ex istis urceis in thesauro Fani St. Dienysii in Gallia, teste Aulo Apronio in Itinerario p. 142. videndus; iterum quidam inter antiquitatis Urbis Andegavi in Tractu Andegavensi Galliæ monstratur, de quo vid, Talanders curieuse und Distorische Reisen burch Europa p. 71. Quendam ex B 2 iffis

istis VI. hydriis Quedlinburgi quondam vidimus, hic ex marmore pellucido, colore ex albo ad luteum vergente venis albis distincto, confectus, ansa altera deficit, quæ Coloniæ Agrippinæ sancte asservatur. An ejusmodi vasa sint genuina & revera ista, quæ in modo dictis nuptiis Christus vino repleverit, valde dubitamus, sacra scriptura saltim mentionem de sex hydriis fecit, & ejusmodi urcei in plus quam viginti locis monstrantur; dubitamus quoque sponsum & sponsam in istis nuptiis suisse Evangelistam Johannem & Mariam Magdalenam, de qua controversia Paullini in feiner zeitkurgenden erbaulichen Luft Part. II. Cap. LXXVIII. p, 420. legi merentur. Medici hujus loci celeberrimi tunc temporis Anno 1725, erant Liber Baro de Forstern, Archiater electoralis; Dom. Croi, vir perhumanus & doctus; Dom. Heinisch Med. Doct, & confiliarius metallicus; Dom. Otto Philip. Virdung ab Hartung, &c. In tractu Bambergensi radix dulcis & grata, Botanicis Liquiritia dicta, admodum copiose colitur, singulis tribus annis effoditur, siccatur & integris plaustris hinc inde per Europam distrahitur; hæc Liquiritia in agris disseminata, hic fasciculus, illic post duos passus iterum manipulus crescit. Olera in his agris meliora, sapidiora & dulciora sunt, præistis, in quibus nulla Liquiritia provenit. Hæc grata radix occasionem proverbio dedit: Wenn Nurnberg mein wares wolte ich es zu Bamberg vergehren/ vocatur quoque der seidene Faden der Beiligen Kunigundæ. De lapidibus curiosis addimus, lapidem Lyncis hic copiose reperiundum; inveniuntur & Cornua Ammonis parva, ex pyrite conflata, extus in superficie splendide aureo colore a na. tura depicta. Ad sabulas referimus, quæ de spectro, Perlefex dicto, narrantur, hoc nunquam non quatuor hebdomadas ante obitum cujusdam canonici in forma canis oculis igneis Bambergam percurrere dicitur. Sed limites epistolæ transgressi sumus, rogamus, velis, Vir plurimum Reverende, hæcminutulalicet. sed fortasse oblectanea, non despicere, sed potius ut perenne cul-

tus amicitiæque χάρισμα aspicere & nosamare, quemadmodum hactenus secisti, non desinere. Vale, Wolssenb. d. I. Maji 1729.

FRANC. ERN. BRÜCKMANNI MED. DOCT. &c.

EPISTOLA ITINERARIA NONA
SISTENS

ANIMALIA RARIORA

VIRIDARII VIENNENSIS EVGENII FRANCISCI

SERENISSIMI PRINCIPIS SABAVDIENSIS, &c.

VIRVM PRAENOBILISSIMVM,
AMPLISSIMVM, CONSVLTISSIMVM
PRVDENTISSIMVM DOMINVM

DOMINVM

AVG. WILH. TOEPFFER,

COMIT. DE WOLFFSTEIN ET PYRBAVM &c.
CONSILIARIVM AVLICVM ET PRAEFECTVM
SPECTATISSIMVM,

FAVTOREM DEVOTO REVERENTIAE.
CVLTV DEVENERANDVM.

WOLFFENBVTTELÆ, ANNO CHRISTI MDCCXXIX.

Vir Pranobilissime atque Doctissime, Fautor Devenerande!

Anta apud me est nominis Tui veneratio, ea officiorum vel potius benesiciorum Tuorum in me collatorum recordatio, ut nihil ardentius quam gratam mentem publice testandi occasionem optaverim; cum autem maximum, quod nos intercedit, locorum intervallum, illam hactenus invideret, hanc quam nunc cernis epistolam nomini Tuo inscribendam constitui, ne diutius ingrati, vel saltim parum grati, animi merito postularer, aut neglecti cultus & officii jure arguerer.

Princeps Sabaudiensis, Eugenius Franciscus, Consil. Cæsar. Roman. Aulie. bellic. Præses, Belgii ad Austriæ Archiducatum pertinentis Administrator, Dux Generalis exercitus equitum & copiarum pedestrium omnium Caroli VI. Romanorum Imperatoris &c. natus superiori Sec. Anno 1663. cujus victorias laureatas imumeras calamus meus obtusus si adumbrare vellet, idem so-

ret, ac conatus istius, qui atro carbone maximum istud mundi lumen, solem nempe, pingere conabatur. Serenissimus hic sortissimusque seculi hujus heros viridarium Viennæ Austriæ in suburbio habet, plus quam regium, in quo plures villæ & arces amænæ; sontes mirum in modum salientes, varia domicilia calesacta pro meliori plantarum incremento, hybernacula, in quibus vegetabilia exotica & tenera a frigoris hyberni inclementia, glacie, nive & ventis tuta servantur; inter plantas rariores, quarum in his amoenis viretis bis mille numerantur, præcipue visui se offert Arbor Camphorisera, Arbor sensitiva, Arbo-

res grana Coffé ferentes. &c.

Vivarium & domus, in qua ex diversis terrarum regionibus varia animalia, bestiæ crudeles, belluæ feroces, raræ aves etc. viva servantur debitoque cuilibet cibo nutriuntur, in varias divisa est cellulas & concamerationes in his adsunt candidi cygni, Pavones, Junoniæ aves, versicoloribus plumis & cauda eleganti superbientes, Grues vigilantes, Platex, vulgo Lofflet / Loffel Bane fet quia roftra habent inftar cochlearium, & Schlangen : Freffer/ quoniam forsan serpentum carne valde delectantur, dictæ. Grues ex India allatæ, Indianische Rraniche; ut & corvi ex éadem regione coloris rubri & varii, admodum magnæ funt aves, & reliquum parum distant a psittacis versicoloribus, Indianische Ras ben; Passer ex India totus quod ad pennas luteus, gelber Indias nischer Sperling / Upupa ejusdem terræ Orientalis, coloris albidi, Indianischer Wiedehopff. Pavones præ reliquis rariores toti candidi, gang weiffe Pfauen; Gallinæ margaritiferæ, Berlen . Su. ner / fic dictæ, quia atræ pennæ multis albis maculis rotundis hinc inde eleganter sparsis, ac si uniones essent, scatent. harum patria esse dicebatur. Otides ex Hungaria, Erappen/ Erapp, Banse quarum milliones in hoc regno inveniuntur, quadringentæ, quingentæ, sexcentæ & plures simul in una congerie. Perdices albæ, weisse Rebhuner; hæc avis Hübnero in Lexico rerum naturalium &c. p. m. 1033. vocatur Lagopus avis, weiß Rebs Perdices a colore nivis in Alpibus dum coeunt pullos & foetus generant albicantes. Vid. Theatrum sympatheticum p. 54.)(2 Perdices

Perdices rubræ. Credimus & albas & rubras peculiarem sui generis speciem constituere nec nivem albedinis causam in illisesse. Anseres ex Hollandia, paulo majores Austriacis sunt, mares rostrum nigrum & pedes atros, sæminæ rostrum rubicundum & pedes cinnabarinos habent, ambo autem in superiori rostro magnam carunculam duram vel tuberculum supereminens ejusdem cum rostro coloris atri & rubicundi gerunt, gressu admodum superbo incedunt. Dossandische Gasiarius, ad aves maximas refertur, ex insulis Asiæ Banda seu Lontor Viennam per mare transportatus, cujus corpus non pennis sed potius setis tectum nigris. vid. plura de hac ave in Walther Schultzens Ost. Indischet Ressentibung. p. 233.

Ardeæ albæ, weisse Neisser/ de quarum elegantibus pennis Wilhelm. de Reinbaben in versionibus poeticis pag. 147. 148.

avem hanc ipsam sic loquentem inducit:

Man sieht die Könige felbst meine Febern führen/ Sprach er: und also will mir auch mehr Ruhm gebühren/ Alls man sonst inegemein den Zögeln nicht erweißt. 2c.

Strutiones quinque, quatuor pennis albis & unus nigris, quas paucas habent; altiores funt hominibus, quidam collo erecto octo pedes alti; & inter omnes hactenus notas aves robustissimi; capita haud admodum magna, sed colla valde longa; corpora pinguia, folida & firma funt; uti & pedes longi & robusti; alæ, ad corporis proportionem parvæ, hinc ad volatum minus aptæ funt; contra pedibus velociter incedere & maxima celeritate currere poffunt. Patria harum avium est Africa: Cibus & alimentum sunt cadavera, non ferramenta, quæ quidem objecta avide deglutiunt, nunquam vero in succum & sanguinem convertunt, sed potius illæsa per guttur inferius reddunt. Caro harum avium assa est cibus & pinguedo potus populorum in Bilidulgerid, Numidia. &c. Heliogabalus Imperator sexcentorum strutionum cerebellis in unico prandio triumphavit. Opiparum sane & singulare fuit prandium. Ova, quorum interdum unus strutio centum ponit.

ponit, sunt magna & ponderosa, admodum delicata & oleosa, præprimis in sic dictis teganitis, vulgo Psansoder Ever Ruchen/ ob gratum laudantur saporem. Quatuor homines unum ovum ad nauseam satiare potest, tantum enim albuminis & vitelli in se continet, quantum vix XXX. gallinarum ova, vel unum ovum strutionis excavatum in se recipere potest triginta ovorum gallinaceorum albumina & vitellos. Veteres Lybiæ populi, Garamantes vocati, testas horum ovorum per medium scissas loco pileorum in usu habuerunt. Vid. Ristens curieuses Recreations.

Sahr Mense Aug. p. 24.

Porro adfunt binæ aves magnæ, quas Minmersatt/quia cibis vix satiabiles imo inexplebiles, & Vielfras/a multo, quem quotidie deglutiunt, cibo, vocant. Latini hanc avem Urocrotalum, forsitan a mugitu boario, appellare solent. Patria volatilium horum animalium est Hungaria Turcicumque Imperium, in priori circa stagna majora & loca palustria copiosa inveniuntur, in posteriori vero interdum congeries plusquam mille in aere volitantium in conspectum prodeunt. Clamorem penetrantem edunt ad instar mugitus boum. Oesophagum tam magnum & ingluviem tam amplam habent, ut pisces sex, septem & octo librarum deglutire & in largo ifto facculo fub collo recondere posfint. Theatrum Europ. Tom. IX. Anno 1663, p. 915. sequentem hujus avis fecit mentionem : Es machte auch der fremde Vogel/ welcher in dem Stadt. Graben ju Bien gefangen ward / ben groß und gemeinen Leuten fremde Bedancken; felbiger fahe aus wie eine Loffelganft hatte einen groffen Ropff und von feiner Wielfrafige keit/ ben Nahmen Mimmersatt/ massen er auf einmahl einen 6. bis 8. pfundigen Fisch verschlingen fonte/ welchen Wunders halben auch die Rom. Rauf. Maj. felber am 7. April. ju feben begehrte. Er ward barnach zu ben Rapferl. Ablern getragen und insgemein für ein bofes Omen gehalten. vid. quoque bas gedrückte/ von dem Eure cten berückte / nun trefflich erquickte Ronigreich Ungarn. Fr. und Leipz. 1688. it. Die Breflauer Runft, und Natur, Geschichte Wersuch XXXIV. Anno 1725. Menf. Nov. Claff. IV. Articul. 14. p. 560. it. Versuch XXI. Class. IV. Art. 5. p. 173. Der Dogel Mimmersatt gleichte

aleichte demienigen / so beym Gesnero On-Vogel genandt / und bas felbst in Rupffer vorgestellt/ wiewohl sich eben nicht alles an ihm befunden / mas borten gemelbet wird; er war wohl noch einmahl fo groß vom Leib als ein Schwan / und fein gelber Rropff oder Sack unter bem Schnabel hatte gar wohl einen 6. pfundigen Carpen in fich verbergen fonnen. Der Schnabel mar brey Viertel Ellen lang/ und bemm Rouff eine Urms bicte. Der obere Theil baran lieft robt und grun schattiret / wie man sonst dergleichen Tulipanen siehet/forne war er gerade abgefrummet und nicht angelformig / wie andere Davon geschrieben. Der gange Leib mar weiß / auffer in benen Flus geln hatte er fchwarke Febern. Er hatte teine Bunge / und auf dem Rouffe Redern hinter fich ftebend. Bende Flügel betrugen fich in der Lange auf 5. hiefige Ellen. Seine Suffe waren Dicke / furg und breit/ wie Banfe Ruffe gestalt. Seine Rebern find ftarct / Die er immergu pust / wie die Banfe zu thun pflegen. Benn er auf der Erben faß/ to præsentirete er vom Leibe mehr einen weiffen Baren. Begen eie nen Sund wehrete er fich/ und machte mit feinem Schnabel ein greus lich Geklapper. hier wurde er mit Rleisch gefüttert / ohnerachtet er fonften von Fifchen leben foll. Seine Excrementa maren weiß wie bunner Rasch. Ante domum, in qua animalium cohors servatur. adest aqua & piscina, in qua mansuetæ aves aquatiles se recreare & fubmergere posunt.

Ex quadrupedum classe receosebimus Hircum ex India; Damas seu Rupicapras pavidas, quæ, quando juniores, facile cicurantur. Hæ capreæ Alpinæ aut sylvestres in Carinthia, Styria, Tyroli, montibusque Hungariæ Carpathicis, acclivia enim & invia montium loca & rupes libenter ascendunt, copiosæ repe-

riuntur.

Leonem florentis ætatis juvenem magnanimum quidem ied mitem, cum quo bestiarum custos ludendo tempus fallere

potest.

Cervum ex India, quatuor narium foramina habentem, bina sita sunt in loco suo ordinario uti in Cervis Europæis, reliquæ autem binæ cavitates locum ferme infra oculos occupant. Oves Turcicas, eximiæ magnitudinis, utriusque sexus, mares testiculos infra abdomen gerunt extraordinarios magnos.

Capreolos ex India Viennam allatos, Indianische Rebe.

Capreolos, quod ad pilum, albos, weiffe Rehe.

Damam seu cervam Indicam mansuetam, gank sahmer Instantischer Damme Hirsch. Binas species Lyncis maculosæ, variæ & timidæ, quarum una Feld school & altera Tieger Luchs

nuncupatur.

Capricornos utriusque sexus & mares & seminas, Steine Boste und Steine Baisen; Hæc animalia sunt caprarum species, calidioris naturæ, eximiæ magnitudinis, robusti corporis, coloris cinerei. Cornua incurvata reslexa ponderosa, interdum octodecim librarum gravia, ex quibus pocula siunt, gerunt. Locum natalem habent in frigidissimis Helvetiæ, Salisburgensis Archiepiscopatus, Cretæ, Cypri, Cap. Bonæ spei angulis & montibus altis.

Animal Zibethicum seu selem Zibethicam, eine & saus Rase. Hæc surens bestia magnitudine superat catum domesticum, externa autem forma parum ab hoc distat; vasculum inter penem & testes collocatum membranis urethræ alligatum habet, in quo Zibethum, medicamentum istud ob gratiam odoris nemini non notum, latet. vid. plura in Thom. Bartholini Cent. III. Histor. anatom. rar. 1. pag. 199. it. Petri de la Valle Itinerar. Tom. I. pag. 124.

Hystrices, Dorn ober Stachel Schweine; e porcorum familia sunt & totæ aculeis lævibus ex albo & nigro variegatis te-Etæ, echinis terrestribus majores & ex America primum in terras nostras translatæ. Carne gaudent dulci, quæ etiam exteris qui-

busdam nationibus in cibum cedit.

Oves ex Sardinia, harum cutis non lana mollised pilo ob-

sita, coloris ut capreolorum esse solet.

Oves Tripolitanas; sunt animalia admodum pinguia, quorum caudæ dimidiam ulnam ferme latæ; existunt, qui perhibent, ejusmodi oves interdum caudas 30. usque 60. librarum ponderis habere.

Lupum

Lupum Indicum ferocem & furiosum, sed catenatum, qui a bestiarum custode ob sævitiam misere quotidie slagris percutitur.

Utrum cum vacca sua: Animalis hujus masculini cornua olim Regibus pocula dabant; barba prolixa, non aliter ac hirci improbi esse solet; pilus in fronte brevis & crispus odorem Moschi redolens, cujus causa rejicitur in pabulum, quod est Gramen paniculatum odoratum, Germ. Auer & Grass. Patriam agnoscit Prussiam, vid. plura in M. Chr. Masccovii Diss. bin. de Uro.

Vaecam Indicam; hæc caput, anteriores pedes & pectus de Cervo; abdomen vero, pedes posteriores & caudam de asino habet.

Reliquum hoc saltim adhuc addere placet, hunc hortum inter omnes, quos Vienna visendos præbet, esse optimum. Plautæ exoticæ, quarum ingens adest numerus, sub aspectum venientes botanophilos mirum in modum exhilarant. Plusquam centum operarii quotidie in his amænis viretis-opus suum faciunt. Quotannis Serenissimum Principem 100000. florenos in usum hujus viridarii invertere relatum audivimus. vid. plura de hoc vireto & ejus palatio in Basil. Kückelbeckers asserneuesten Nachericht von Rom. Rans. Dose Part. II. cap. XI. p. 784. cum icon. & horti & Palatii in tribus tabulis.

Præter spem prolixe me dissudi, contraho vela & Te, Vir Prænobilissime, cum honoratissima familia Deo immortali commendo, me autem sueto Tuo savori & candori. Vale cum lectissima conjuge bene & feliciter. Wolffenb.

d. 1. Jun. 1729.

FRANC. ERN. BRÜCKMANNI MED. DOCT. &c.

EPISTOLA ITINERARIA X.

De

TERRESTRI COLE

AD

VIRVM

CONSVETISSIMVM AT QUE EXCELLENTISSIMVM DOMINUM

DOMINVM

CHRIST. GE. SCHWALBE

PHILOS. ET MED. DOCT.

SERENISS. ET REVERENDISS. DVCISSÆ SLES-VICO-HOLSATICÆ ET ABBATISSÆ QVEDLINB. ARCHIA-TRVM PRIMARIVM CONSVLEM ET PRACTICVM QVEDLINB. FELICISSIMVM

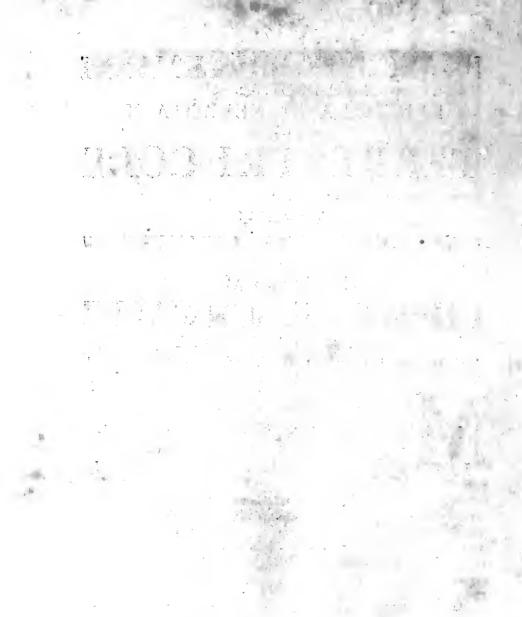
REG. SOC. BEROLIN. SCIENT. SOC. MERI-

FAVTOREM ET AMICVM ÆSTVMATISSIMVM.

CVM FIG.

WOLFFENBYTTELÆ MDCCXXIX.

VIR CONSULTISSIME ATQUE EXCELLENTISSIME! FAUTOR ET AMICE MAXIME COLENDE!

E naturalis historiæ studium præ aliis omnibus capit & in admirationem rapit, affirmo Tibi hoc ex animo, fessus curis clinicis, nusquam recreandi animi libentius divertor quam ad naturæ absconditas gazas, quarum perlustrandarum me varietates valde cupiunt, valde amœnitates, non mente concipiendæ tantum, sed in oculos incurrentes, quare etiam hac vice quasdam de terrestri cole per aliquot dies in itinere nostro sactas Tecum communicabo observationes. Est autem Coles terrestris fungus ille notus, qui Botanicis dicitur Fungus Phalloides J. B. noxius 38. T. III 843. f. fœtidus penis imaginem referens C. B. Pinac. 374. Fungi pernicioli genus XXXIII. Clusii H. CCLXXXVII. Fungus penis virilis facie Lobelii Jcon. 2, 275. vid. Sterbeck Theat. fungorum 276, ad 283. Boletus Phalloides Tournefort. J. R. H. 562. Germ.):(2

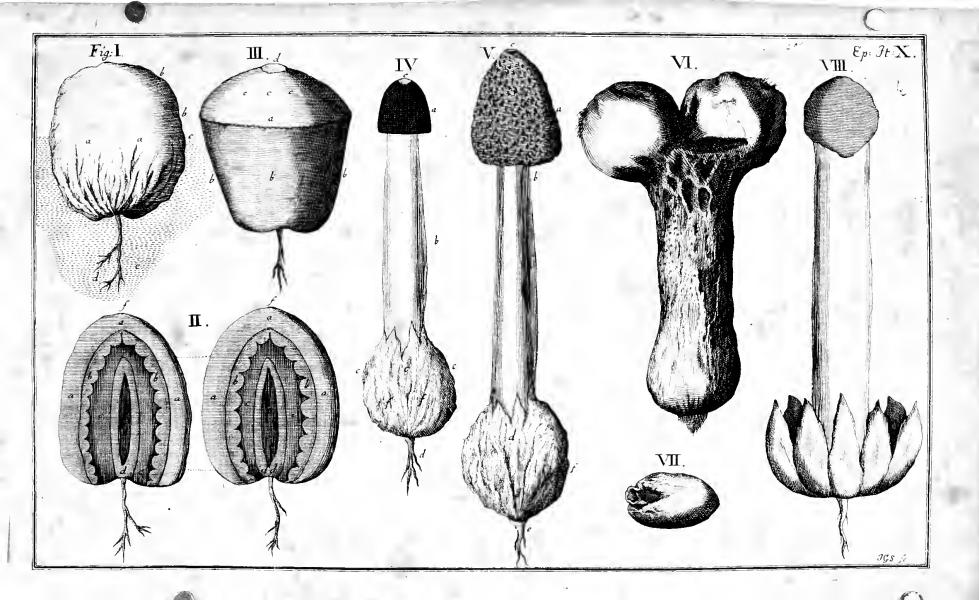
Germ. Erd. Schwamm / fo die Membra genitalia præsentirt. Hunc fungum Anno 1723. die 26. Julii Weferlingæ (est oppidulum Ducatus Halberstadiensis unico Helmsteto milliari distans) in horto beat. Præfecti Hasenwinckels inveni, uti istum Fig. I. in magnitudine naturali oftendit. Exhocoblongo rotundo corpore crescit modo nominatus fungus Phalloides, quem hujus loci incolæ abusive Duftbrunst/ (quod autem est fungus vel boletus cervi & plane differt a fungo Phalloide,) vocant. Superior rotundæ pars b. b. est lævis & dimidio ovi, quando e terra progerminat, quod ordinarie una vel altera nocte fieri assolet, (unde prov. nascuntur ut sungi i. c. cito) similis; inserior rotunda pars in terra.c.c. occulta, est rugosa & signant literæa. a. in Fig. 1. rugas & plicas. Totus fungus cum radice, quam unicam saltim e medio corporis agit, quaque demum in aliquot fibras vel radiculas se distribuit, est albus; Ex apposita Fig. I. in magnitudine naturali videbis & crassitiem & longitudinem.

Fig. II.

Fig. I.

Fig. II. Est fungus, seu potius testiculus saltim hujus fungi, per medium perpendiculariter divisus; spatium a. a. est gelatina alba perspicua & pellucida, ac glacies Mariæ, repletum; b.b. est materia solida brunni viridisque coloris, quæ in antedicta lubrica gelatina mobilis existit; c. c. est corpus candidissimum porosum & sungosum intermixtis albis venulis & fibris, quæ partim etiam materiam solidam istam brunnam intrant; d.d. hæc substantia est obscuro alba, admodum porosa vel cavernosa, uti ocularis inspectio, quando fungus accurate observatur, monstrat; e. e. eadem esse videtur gelatina cum ista, quæ a.a. totum ambit fungum, sed has quadantenus durior est &, as speculi vitrum. Totum denique fungum circumvestit pelliculas, f. tenuis, parum distans ab ista, quæ in ovo gallinaceo sub cortice latet, & hæc repræsentat involucrum scroti vel testiculi. Quando sungus penem referens ex hoc rotundo corpuículo, quod testiculum, & in quo gelatina semen repræsentat, progerminat, involucrum dilaceratur in vertice f. f. & in duas divititur partes, ita ut gelatina denudata in apricum veniat, ex hac apertura totus penem referens fungus unica nocte in altum profilit; pellicula lacerata, statim

VIII. VI.

tim apex fungi exit, qui in modum flosculi cum parvo rotundo foramine in medio figuratus, non aliter ac foramen, ex quo in penis glande urina excernitur.

Fig. III. lit. a. sistit fungum in vertice divisum tunicamque Fig. III. istam albam b. b. dilaceratam. c. est gelatina, quæ a cuticula separata & denudata visitur. d. est fungi apex parum prominens, qui primo e galatina prorumpit, hoc a pellicula denudato sungus dein unica nocte in altitudinem unius digiti pronascitur. Omnia autem testiculi contenta progerminant, ita ut in terra nihil remaneat, excepta dimidia pellicula cum gelatina & radice. Hæc forsitan mucilago in nutritionem sungo cedit, quamdiu crescit & nutrimento opus habet, observavimus enim in fine, quando sungus in terram decidit & putrescit, omnem serme mucilaginem in pellicula consumtam suisse, a cujus desectu & nutrimenti inopia tunc sungus forsan corruit & moritur.

Ouæ in Fig. II. notata funt lit. d. &e. dant fungo in incremento caulem seu corpus penis cylindricum; c, exhibet capitu. lum; materia brunna viridisque lit. b. notata primis diebus capitulum fungi ambit istudque mucilaginosum reddit, non tantum in aere coloris magis brunni, sed & odoris mellei redditur, quapropter & statim muscarum familia advolat & dulcem istam escam comedit. Hac mucilagine odorata depasta, caput penis album denudatum apparet; lingua degustavimus hoc mel viscosum & ad modum dulce deprehendimus Capitulum, melle brunni coloris a muscis devorato, erat album. porosum vel potius cavernosum, non differebat a Boleto esculento rugoso albicante Tournef. quem Morchel Germani vocitant. Hoc capitulum instar mitræ insidet cauli, est mobile, & caulis apex in medio saltim parum intus attingit mitram, quæ tenuis est, intus polita, extus vero parvis cellulis plena. Caulis intus cavus & lævis, extus vero totus poris evidentibus & magnis scatet, totusque albus, rigidus & stabilis, uti membrum virile erectionis tempore esse debet.

Fig. IV. lit. a. est mitra melle adhuc superinducta, quod Fig. IV.

muscas ad pastum odore dulci allicit, quando nempe sungus prius progerminavit; b. est caulis rigidus & sirmus, totus porosus, cavitate intus gaudens; pori caulis substantiam non transcunt, sed oblongam cavitatem internam investit tenuis tunica alba; c. est sacculus mucilagine repletus, ex quo sungus natus; d. est radix cum sibris parvis vel radiculis per terram dispersis, per quas tota planta alitur; e. suprema mitræ pars, mediante qua caulis glandi adhæret. f. f. sunt rugæ scroti.

Fig. V. lit. a. est capitulum, viscoso, dulci & brunno succo, qui melli similis erat, a muscis depasto, a boleto esculento,

Morchel/ non distans; b. est pars caulis.

Fig. V.

Eodem anno die 4. Aug. sequentia de hoc miro notavimus fungo; invenimus istum non procul a dicto oppidulo in sylva hane oder Sig. Holg (nomen habet a cavere, Sigen/ cavetur enim. a vaccis & reliquis animalibus, ne germina tenera comedant) vocata, sub umbrosis arboribus natum; sole meridiano calente de se spargebat effluvia longe & late dulcia, sunt autem inter homines, qui istos aversantur odores, imo & qui ex his lipothimias patiuntur. Relatum ab incolis loci habemus, se comedendum dare istum vaccis, quando taurum, vitulorum patrem, admittere nolint, mann sie nicht Ochsen wollen / & quidem non sie ne felici effectu, nam statim libidinosiores redduntur. Hoc vegetabile crescit in fine Julii & initio Augusti ex terra in forma Lycoperdi, cui simile erat, quare & tale esse antea putavimus, sed unicam saltim habet radicem, cum Lycoperdon plurimis adhæ-Testiculus divisus jam in se continet, tanquam reat radiculis. in matrice, & monstrat totum fungum penem referentem cum omnibus suis partibus. Interdum bini & terni testiculi accreti progerminant, quilibet autem peculiari sua nititur radice, quilibet peculiarem caulem cum capitulo protrudit, & nunquam penem vegetabilem cum duobus appensis testiculis observavimus, qualem tamen existere quidam affirmarunt, qualis etiam a Tulpio (vid. ei. observationes medicas edit. 4ta p. 149) in alneto inventus cum duobus coleis, adeo ad amussim cum pene virili conveniens, ut vix ovumovo videris similius, caulis s. scapus ipsius teres & exacte rotundus, extrinsecus quidem glaber ac levis &c. cum eleganti fig. Fig.

Fig. VI. lit. a) denotat caput penis. b) penem cum cavita-Fig. VI.

te, quæ urethram notat; est corpus spongiosum & porosum. c) foramen pro emissione urinæ, sed non est persoratum. d) testiculum cum gelatina, quæ semen repræsentat e) vasa, quæ materiam pro nutritione & elaborantione seminis adducunt, f) tunicam, quæ scortum repræsentat, g) rugas & plicas scroti. Sed dicuntur hæc omnia tantum analogice. Hic fungus a rusticis eirca Wittenbergam Gichtschwamm nominatur, & prodesse in scorbuto dicitur. Mirum est, inferiorem partem testiculum vel scrotum satis amplum repræsentare materia viscosa, mucida & mucilaginosa repletum. Hic fungus in sylva natus, amat enim obscura nemorum loca, quando putrescit, ad quingentos passus edorem fœtidum de se spargit, non aliter interdum putavimus ac cadaver in propinquo adesse, ejusmodi putrida, quætotum aërem ambientem inquinant, exhalat effluvia, & diu tamen interdum tunc adhuc quærendus, antequaminveniendus; quando arescit, exarescit & simul materia in scroto viscida, iterum, loco odoris cadaverosi, acquirit (vaveolentiam dulcem & melleam. hujus penis utplurimum nigra, rarissime rubra, quam posteriorem nunquam videre contigit, interdum alba, qualem interduin Weferlingæ invenimus, sed Jenæ nunguam non atras ob. fervavimus mitras in hisce fungis.

Fig. VII. est testiculus exsiccatus & durus.

Fig. VII.

Fig. VIII. Exhibet Priapum cervinum seu fungum priapum figu-Fig. VIII. rantem in monte Dergberg prope Ilfeldam in via quadam sicca, in einem tructnem Dolhwege/ die 8. Aug. 1727. inventum & ad me cum seq. relatione transmissum: Certe nihil priapo similius, nec corvus corvo, quam in appolita figura fungus priapum reprælentat. Inferior pars erat extra coloris fusci & brunni, intra vero albi, in modum tulipæ expansa, unica saltim pro attractione nu. trimenti gaudebat radice. E calycis s. tulipæ expansæ medio cau. lis sex pollicum altus progerminavit albus & quadantenus scabrosus, instar cutis anserinæ. Glans s. caput viscida quadam materia viridi obductum, quæ, cum fungus per aliquot horas extra terram in hypocausto situs suisset, sluida reddebatur, odorum cadaverosum spargebat intolerabilem. Inventor hujus sungi in ani.

mo habuit istum ad Venerem stimulandam adhibere, firmiter credens, prognatum esse ex semine cervi, quod animal hoc interdum diebus præfervidis, vel tempore æstus venerei, sur Dirschi brunst Zeit/cum cerviinter se pugnent, perdat, & reperiundum saltim quoque isto æstus tempore. Locum natalem hoc mirandum vegetabile etiam in Scotia habet, & dicit Robertus Sibbaldus in Scotia illustrata p 26. 27. hujus fungi mucum frigidissi. mum & lentum in scroto s. volva coagulatum ad podagram utilem esse; Est quoque hoc corpus sungosum indigena Bataviæ planta; teste Boerhaven Indic. plantar, alter, Part, I. p. 12. Est e fungorum marinorum genere fungus fœtidus Bataviæ inquilinus, Hollandicus ideo dictus, quamvis & Indici plantarum circa Brunsvigam crescentium eundem inseruerit D. Joh. Chemnitius penis imaginem referens, Phallus Hadriano Junio vocatus, & elegan. ti carmine ab eodem descriptus, qui ob abominandum, quem spargit scetorem ab Hollandis evi Damonis titulum tulit. Confer. Miscellan, Cur. Decur. I. An. II, Obs. 54. p. 107. it. D. Pauli Ammann manuductio ad materiam medicam pag 61, qui autor tube. ra terræ, Boletum cervinum & oyum Dæmonis confundit, cum tamen sint tres diversæ plantæ, it. Breglauer Runft und Nature Geschichte XXXIII. Bersuch Class. IV. Art. 17. p. 214. &c. propagatione hujus plantæ fungosæ per semen nihil possum dicere, nec oculo nudo nec armato tale quid observare licuit, nullum tamen dubium, quin proprium ad propagandum suum genus secum ducat semen. Et hæc sunt, quæ ex historia naturali

hujus fungi annotavimus. Hisce vale, Vir consultissime atque excellentissime, & diu seliciter vive. Wolffenbutt, d. 1. Jul. 1729.

FRANC. ERN. BRÜCKMANNI

MED. DOCT. &c.

EPISTOLA ITINERARIA XI.

DE

QVIBVSDAM FIGVRATIS HVNGARIAE LAPIDIBVS

AD

VIRVM EXCELLENTISSIMVM, CONSVLTISSIMVM, ATQVE DOCTISSIMVM DOMINVM,

DOMINVM

AVGVST IOH. HVGO,

MED. DOCT.

SAC. REGIAE MAI. MAGNAE BRITANNIAE ET ELECTOR. HANNOVER. CONSILIARIVM SPECTABILEM ET PERSONAE REGIAE ARCHIATRVM DIGNISSIMVM, MEDICVM ET PHYSICVM LONGE CELEBERRIMVM.

FAVTOREM OMNI HONORIS GENERE PROSEOVENDVM.

CVM FIGVR.

WOLFFENBUTTELÆ, ANNO CHRISTI MDCCXXIX.

Vir Excellentissime atque Doctissime, Fautor omni honoris genere maxime colende!

Ræter varia in magno Hungarorum Regno observata curiosa & diversos quoque invenimus lapides figuratos & petrifactos. Vienna Austriæ Anno 1723, die 29. Octob. relicta, iter fecimus ad oppidulum Hungaricum & monasterium Servorum Mariæ, vulgo Servitarum, Loretto dictum; hoc in monte non admodum alto situm est, Vienna septem milliaria distat. In hoc loco primum in fal Hungarorum fossile nativum incidimus, quilibet parer familias in sua domo asservabat binos lapides rotundos instar parvæ molæ lapideæ, qua semen Sinapi cum aceto vel vino in ciborum quorundam condimentum molitur, his mediantibus fal durum lapideum in fragmenta pulveremque grossum comminuitur; sunt quoque qui tantum id sal in mortario contundunt. Lapides monium, quibus monasterium supra nominatum cingitur, hinc inde referti sunt variis cochlearum, concharum, coralliorum aliorumque marinorum corporum petrifactorum innumeris speciebus, imo totus mons, per quem ex dicto loco Eysenstadium mille passuum)(2

passium via profecti sumus, ex hoc albo lapide infinitis marinis corporibus petrifactis referto, constat. Eysenstadium est oppidulum parvum sed elegans cum Castello Principis Esterhasi; in hoc videnda bina admodum magna parieti ad portam appensa ossa, gigantum esse vulgo perhibentur, sed revera sunt ossa sossilia Elephantis, qualia & Ed. Brown in Castello Schinda Hungariæ observavit, vid. ejusd. Itinerarium pag. 166. porro testa cujusdam testudinis marinæ admodum lata & grandis,

nec non par aquilarum vivum.

Sempronium, Germanice Oedenburg dictum, quoniam hæc urbs ab Imperator. Carolo M. & Henrico III. ferro & incendiis vastata & deserta reddita suit, Eysenstadio duo milliaria distat, statim ante portam hujus loci collis adest, in quo plures latomiæ, & in his stratum, ferme altitudinis manus, repletum infinitis parvulis petrifactis cochleis, admodum elegantibus, pellucidis, intus cavis, colore albis, sed admodum teneris & fragilibus, rarissime ex matrice sua lapidea sine fractura eximendis, intermixtæ visuntur his cochleis innumeræ parvarum concharum triangularium & musculorum minorum ef-

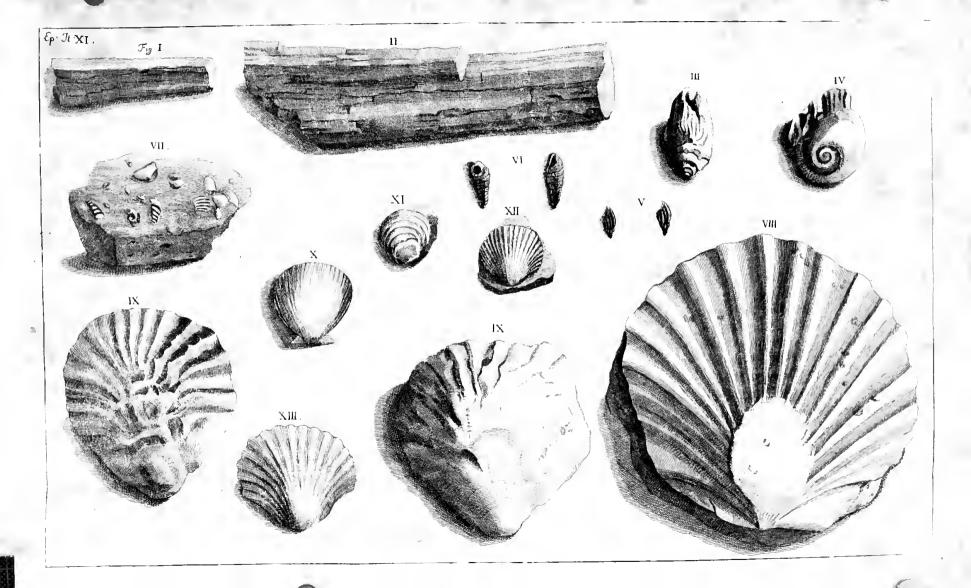
Fig. VII. figies; cum figura Num. VII.

In regione vitifera, das Glaser Beingehürge vocata & ad hanc urbem pertinente, plures lapidei globuli, brunni coloris, magnitudine nucum avellanarum & juglandium inveniuntur; sunt nihil aliud, quam pyritæ

ferrei, Eilen : Rick.

In Armamentario bellico panis petrifactus seu artolithus adest, ein zu Stein gewordenes Brod/ qualem & in Dom. Sebastiani Dopneri, Advocati istius loci celeberrimi, museo monetario & rerum rariorum curiosarum vidimus. Hic panis potius lapis est figuram & formam

panis

panis externam repræsentans, ein Stein/ der wie ein Stuck Brod aussiehet; quam verus panis petrifactus; de artolitho legendus Valentini in Mus. Museor. Part. II.

pag. 27.

Die 1. Novemb. cum Dom. Joh. Christoph. Deckard, Rectore Gymnasii Soproniensis dexterrimo, viro docto studiique botanici amatore magno, Croisbachium, quod est oppidulum ad lacum Pisonis situm, mille passum via profecti sumus. Optimæ hic loci sunt lapicidinæ, lapides omnes ex istis excisi coloris sunt albi, quod ad materiam ex sabulo albo, arena crassa & calce quasi extincta compacti videntur. Hæ lapicidinæ sunt arcuatæ & sornicatæ; in tecto & ad parietes harum concamerationum pendent Pectinitæ, variæ magnitudinis, albissimi, ex utraque parte auriti, elegantissimi, sic sistit Fig. VIII. Fig. VIII. Pectiniten omnium maximum cum testa sua integra petrisacta non admodum convexa.

Fig. X. Pectiniten subtilissime striatum parvis alis Fig. X.

quoque striatis, admodum planum cum testa sua.

Fig. XII. XIII. Pectinitas minores convexos alatosfig. XII.

cum testa crassa petrifacta.

Præter hos & adsunt Ostracitæ majores & minores Fig. IX. & XI. exhibiti, albi, elegantissimi testa sua ad-Fig. IX. huc instructi; cochleæ parvæ lapideæ parum duriores istis supra descriptis Semproniensibus; Corallia marina petrisacta varii generis; adinvenimus massam lapideam substantia porosa & colore proxime accedentem ad ossa piscis Sepiæ; Interdum & glossopetræ seu rectius dentes piscium petrisacti in his lapicidinis in conspectum veniunt, de quibus autem tunc temporis præsentes nec ullum specimen accipere potuerimus. Ante paucos annos, ex relatione side digna Dn Rectoris Deckard, in his latomiis

miis integrum sceleton humanum repertum suit, lapicidæ haud curiosi istud malleis contuderunt, omni opera adhibita fragmentum quoddam offis cujusdam lapidei de isto sceleto desumtum accepimus. Ossa humana, ut & animalium, rarissime petrifacta, utplurimum calcinata tantum, in terra & rupibus inveniuntur. Felix Maurer in seinen besondern Remarquen der geheimen und groffen Munder der Welt pag. 980. mentionem fecit cujusdam humani sceleti, quod Aquis Sextiis in Provincia Galliæ Anno 1583, in rupe quadam repertum sit; & Valvasor in Beschreibung des Erg. herhogthums Rarndten pag. 167. dicit: Im Jahr 1620. ale ein Steinmet in dem nechst benn Clofter St. Paul in Rarndten gelegenen Steinbruch/ zu diesem Bebäude Steine gebrochen | hat er mitten in dem Bruch einen natürlichen menschlichen Corver / so zu Stein worden / und Kleider / auch den Hut / und um den Hut eis ne Schnur gehabt / gefunden. Man hatte geglaubt / baff Diese Statua aus Stein ware gemacht gewesen/ wann der Corver von Steinmehen nicht ohngefehr ware zerbrochen worden / und man also alles Eingeweide und die Intestina, mit ihrer natürlichen Farb / doch alles von Stein / hatte seben fonnen. Sed hæc Valvasoris relatio magnam re-Osía fossilia & costas humanas petrifactas quirit fidem. in - & extra matricem & lapidem sitas ex arenariis Esperstadiensibus, non procul Querfurtho & Islebia notis, in nostra rerum petrifactarum collectione asservamus.

Ad Sempronium interdum & lithoxyla seu ligna in lapidem indurata obvia sunt, frustulum Fig I. expressim dono accepimus a supra jam laudato Dom. Rect. Deckard, adeo durum, ut instar Iaspidis polituram admittat, coloris brunni; nominato Dn. Rectori hoc lignum in usu est, instar cotis, ad acuenda scalpella libraria; frustulum alterum

Fig. I.

Fig. II.

Fig. II. æri incisum colorem habet ex albo luteum, forsan Fig. II. de pyro petrifacto desiumtum? admodum ponderosum durumque, ligni structura & facies, ductus, circuli ad-

modum eleganter in eo adhuc conspicui.

Non procul a Neostadio, vulgo Bsener Reustatt/ urbe eleganti & munita, quatuor Sempronio milliaria distante, ad fines Styriæ ferme sita, terra pellucida effoditur pro coquendis ex ista vasis pulcherrimis, illi, quæ Porcellana audit, similis. vid. de hac Rauch, Pros. Med. Viennens. Oratio de salubritate Austriæ. pag 23.

In via ad thermas Badenses ad pagum Matzendorss dictum, dimidio milliari Neostadio distantem in agro quodam cochleam istam peculiarem petrifactam, quam sigura III. visui offert, invenimus, præter hanc autem sigura III. visui offert, invenimus, præter hanc autem sigura nobis per horam sedulo quærentibus nullum corpus marinum lapideam metamorphosin passum obvium factum suit. In castello imperiali Laxemburg olim Lachsendorss vocato, in fornice portæ majoris suspensæ hæret costa gigantis cujusdam duas cum dimidia ulnas longa cum antiquo & obsoleto istius hominis permagni gladio venatorio, vulgo sitsanger/ quarta centenarii parte ponderosiori; sed accurate inspecta costa non hominis sed piscis Ceti os suit incurvatum extusque convexum. vid. quoque Ed. Browns Itinera pag. 166. it. 255.

Fig V. & VI. repræsentant turbines & cochleas min Fig. V. VI. nores albas calcinatas, quas thermæ Gross - Waradeinenses cum aqua simul eructant, imo tota quoque vicinia circa hæc balnea in terra istis repleta est, quæ facili negotio copiose effodiuntur; non autem sunt petrisactæ,

sed saltim ad albedinem calcinatæ, cavitates earum terra nigra repletæ existunt.

Fig. IV. est elegantissimus cochlites, brunni colo-Fig. IV.

ris

ris & durissimus ex Transylvania, specialiorem autem locum natalem expiscari non potuerimus. Sunt & in Hungaria & Transylvania obvii nobis facti Echinites pileatus corneus luteus exmontibus Carpathicis; lentes lapideæ in matrice ex Comitatu Liptoviensi, quæ autem oculo armato accurate confideratæ nihil aliud funt, quam parvæ conchulæ bivalves rotundæ ex utraque testa parum convexæ & subtilissime striatæ, quætenues striæob subtilitatem oculo vix nudo conspiciuntur; Bellaria lapidea candida ex stalactite in Antris Draconum ejusdem Comitatus concreta; lapides nummales, qui, ad quæ corpora petrifacta fint referendi, nondum fatis inter curiofos constat. Nec dubitamus Hungarorum industriam adhuc plura, antea non cognita, diluviorum monumenta detecturam, terræque visceribus, montibus, antris, metallifodinis, lapicidinis &c. eruturam. Sed nimium Te, Vir Excellentissime, detineo; Interea Deum oro, ut quam diutine lætus intersis populo Asclepiadeo, meque

Tuo favore dignari pergas. Wolffenbütt, d. I. August. 1729.

FRANC. ERN. BRÜCKMANNI

MED. DOCT. &c.

EPISTOLA ITINERARIA XII.

DE

GIGANTVM DENTIBVS

AD
VIRVM NOBILISSIMVM, ATQVE

DOCTISSIMVM DOMINVM,

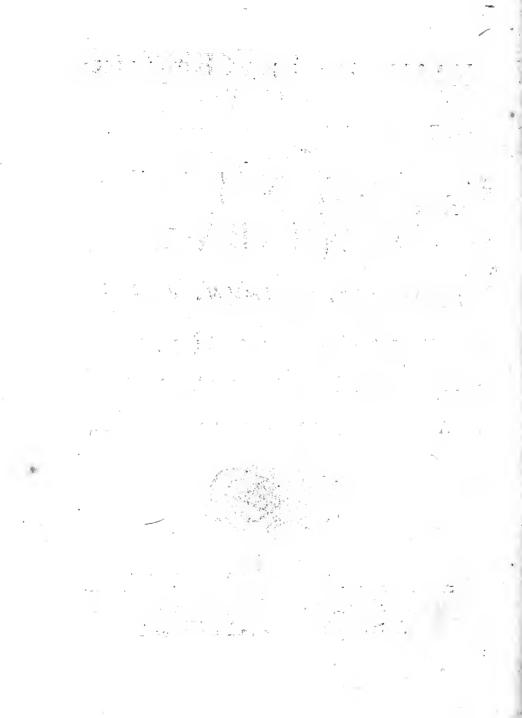
I. H. MEVSCHEN,

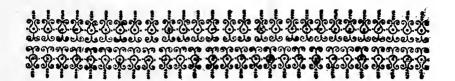
MEDICVM ET PHYSICVM INCLYTAE VRBIS OSNABRVGENSIS CELEBERRIMVM, AMICVM MAXIME COLENDVM.

CVM FIGVR.

WOLFFENBUTTELÆ, ANNO CHRISTI MDCCXXIX.

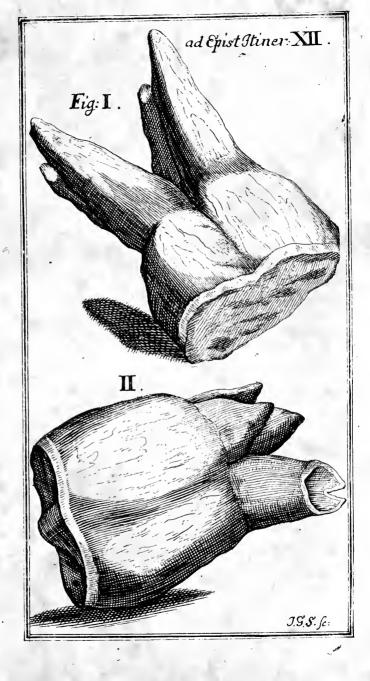

Idimus Viennæ Austriæ, Vir Nobilissime atque Doctissime, duos dentes molares admodum magnos, quorum unus Fig. I. ponderis $5\frac{1}{8}$ Fig. I. semunciarum, alter vero Fig. II. $5\frac{0}{16}$ semun-Fig. II.

ciarum erat. Figuræ appositæ ad oculum monstrabunt veram horum imaginem quoad magnitudinem, longi-tudinem & latitudinem & reliqua. Hi dentes gigantis cujusdam esse perhibentur, essosi sunt e terra Anno 1723. Mense Junio in suburbio quodam urbis Viennensis, quod Rossau vocitant, in loco Tury dicto; positi in profundo fuere inter rudera vetustissima; operarii & cæmentarii non tantum hos binos dentes, sed & totum horrendum sceleton invenerunt, non curiosi autem cranium magnæ circumferentiæ instrumentis ferreis malleoque duro contuderunt, reliqua sub terra jam calcinata & admodum fragilia ossa iterum sepeliverunt, nihilque de isto permagno sceleto, præter dictos duos dentes, in memoriam In Austria prope Cremsium oppidulum, asservarunt. cum Sueci Anno 1645, fossam ducerent & eruerent, ingentis gigantis cadaver repererunt, dens ex eodem ablatus quinque librarum pondus habuit, teste P. Stephano Amiodt in Germania in naturæ operibus admiranda pag. 1. & Theatro Europæo Tom. V. pag. 934. cum fig. cujusdam dentis, ponderis unc. viiiß. Medic. pond. vel libræ

femis. Ju Jahr 1645. um Martini ben Schwedischer Inhabung der Stadt Crembs in Desterreich | ale selviae Bolcker auch oben dem Berg in der Leimstetten um den alten dicken Thurm / eine Retirade mit Wercken anleaten/ und aber das vom Berg herabstiessende Regen-Baster ib. nen an soldem Vorhaben Schaben bringen wolte / dabes ro einen Braben führen muffen; hat sich begeben! daß sie im Graben ungefehr 3. oder 4. Rlaffter tieff unter der Er: den / in einem gelbbidtigten / um und nm von Berfaulung des Kleisches etwas schwärplich angebungeten Grund let nen ungeheuren groffen Riefen Corper gefunden/ daran awar in der Arbeit / che man es vor einen Corver erkennen mogen / der Rouff und mehrentheils Gebeine gerhackt und zertrümmert / weil alles von Alter und Verfaulung aank murb / vermodert | und leichtlich zu brechen gewesen; den noch aber viel Glieder/ so von gelehrten und erfahrnen Leuten in Augenschein genommen / und für Menschen-Bein erkeinet worden/ gang heraus gebracht/ verführet/ bin und wieder in Antiquaria verehret auch nach Schweden und Boblen verschicket werden/ also/ daß das wenigstes austr einem Schulterblat / in welchem das Brublein oder Pfanue so groß daß es eine Carthaunen : Rugel wohl fas fen mag : Zwen der allerhindersten/ samt einem Stock Bahn / deren dieser ben 5. Pfund schwer / etliche Raften und Körblein voll Getrummer von der Hirnschalen und gebrochenen Gliedern/ in Crembe geblieben/ so oben am Berg in der Jesuiter Kirchen neuerbaueten Oratorio behalten und gezeiget/ beneben berichtet wird/ daß man in dem Graben noch 2. andere Riefen = Corper/ doch etwas kleiner angetroffen / weil aber mit graben weiters nicht/ als die Nohtdurfft der Bevestigung erfordert/ verfahren worden | habe man folche in der Dicke des Erdreiche stecken laffen.

lassen. Die eigentliche Grösse vorgedachten Corpers ift unglanblich / dann der Kopff allein einer runden zimlichen Taffel groß/ die Arme eines Mannes dick geachtet worden auch aus benkommenden Abris eines Zahns/ wie auch et. nes andern von fünff und ein halb Pfund schwer/ so dem Raifer nach Wien verehret worden ein Kunstverständiger die übrige Glieder des Leibes / samt der völligen Lange des Corpers leichtlich ermeffen kan: ingleichen ift auch ein Bahn in die St. Nicolai - Rirchen zu Paffau/ und ein andes rer denen Prediger. München zu Steper verehret worden. Gigantes & magnæ stupendæque staturæ homines in mundo fuisse nullo modo dubitamus, exempla horum & facra & profana historia innumera suppeditat, quorum certe fides non plane rejicienda. plpsimet Helmstadii plus una vice vidimus ossa Antonii a Franckenstein Belgæ, inusitatæ magnitudinis viri, qui ibidem in Academia Julia Anno MDXCVI. in theatro anatomico fectus fuit, cujusque offa adhuc ibi fervantur. In hujus admodum magno cranio, cujus crassities digiti minimi articulo extremo respondet, nulla adsunt suturarum vestigia, sed loco lambdoidis duo faltim conspicua foraminula æque distantia, ex quibus nervi duo pericranio annexi prominuerunt. Hic giganteus homo, quando pone carpentum sui domini in terra steterit, super id bracchia erecta posuit. Memoriam incurrit epitaphium cujusdam hominis e gigantum familia Hannoveræ in cœmeterio urbis veteris a nobis visum, cujus stupendum corpus lapidi sepulchrali quoad omnes dimensiones affabre incisim hoc nostro ævo adhuc non sine summa admiratione a quolibet confideratur. Strenuus heros, magnus Rolandus, cui statuæ in fortitudinis memoriam in variis Germaniæ urbibus erectæ sunt, nemini non notus. Sedepiftelam.)(3

stolam hanc exemplis amplificare nolumus. Pleraque ista ossa magna & ponderosa, quæ non tantum in variis locis templorum parietibus & portis appensa, sed & isti magni dentes in quorundam eruditorum museis obvii, quæ & qui pro gigantum ossibus & dentibus venditantur, non sunt de sceleto humani corporis, sed potius, accurata oculari inspectione adhibita, ex corpore elephantino vel cetorum marinorum genere defumta offa. Ipfimet in parva nostra rerum naturalium collectione monstramus aliquot magnos cujusdam animalis dentes molares, trium librarum ponderis, non procul Wolffenbüttela prope pagum Tiede effosos, qui nunquam giganti cibum comminuere, sed elephanti potius alimenta in pultem moluerunt. Ejusmodi magna osla, gigantum male falseque dicta, Viennæ Austriæ ad templum Divo Stephano dicatum appensa hærent; vidimus magnam quandam costam Walbeccæ, non procul Helmsteto, ad templum cathedrale; vidimus ingentem vertebram Brunfvigæ ad domum quandam non procul a porta veteri St. Petri; visui in Hungaria inferiori se obtulerunt Eysenstadii, quod quatuor Vienna Austriæ milliaria distat, bina fic dicta gigantum ossa magnæ molis, qualia etiam Dom Brown in Castello Schinda Hungariæ observavit. vid ejusd Itinerar. pag. 166. fed omnia & fingula hæc ofsa nunquam gigantum corporibus usum præstitere, potius machinas Elephantinas & cetaceas movere. Considerandum enim cranium Cremsæ effosum, hoc instar mensæ magnæ rotundæ suit, quale corpus non habuisset iste gigas, de quo istud stupendum cranium desumtum? dens effosus quinque librarum pondus habuit, quale os, qualisque maxilla, in qua triginta duo tales cunei magni far amplum spatium habuissent? posito, dens hominis ponde-

ponderet drachm. ij. corpus istius vero centum pondo; dens Cremsensis ponderavit quique libras vel 480. drachmas, sic moles gigantis, ex cujus maxilla hic dens dessumtus, 24000. libras ponderasset. Corpus stupendæ magnitudinis auctæ suisset, imo os totos boves vivos dentibus comminuere & deglutire potuisset. Sed ista ossa & dentes sunt & manent belluis, elephantis & balænis. Sepulta funt hæc animalia fub terra vel viva vel mortua, vel tempore belli occifa, vel diluviis universali & particularibus in aquis suffocata, relictaque in locis subterraneis, quibus nunc plerumque casu rursus carne putredine absumta, effodiuntur. Utplurimum hæc ossa subtrusta terra longa temporis mora, qua abstrusa erecondita jatema en la condita para longa temporis mora, qua abstrusa erecondita jatema en la condita para longa temporis mora, qua abstrusa en la condita para longa temporis mora, qua abstrusa en la condita para longa temporis mora, qua abstrusta en la condita para longa temporis mora qua abstrusta en la condita para longa temporis mora qua abstrusta en la condita para longa temporis mora qua abstrusta en la condita para longa temporis mora qua abstrusta en la condita para longa temporis mora qua abstrusta en la condita para longa temporis mora qua abstrusta en la condita para longa temporis mora qua abstrusta en la condita para longa temporis mora qua abstrusta en la condita para longa temporis mora qua abstrusta en la condita para longa temporis mora qua abstrusta en la condita para longa temporis mora qua abstrusta en la condita para longa temporis mora qua abstrusta en la condita para longa temporis mora qua abstrusta en la condita para longa temporis mora qua abstrusta en la condita para longa temporis mora qua abstrusta en la condita para longa temporis mora qua abstrusta en la condita para longa e cuerunt, calcinata inveniuntur, fragilia sunt reddita, partim solo manus digitorumque contactu in farinam & pulverem comminuenda, rariffime in lapidem converla. Integrum tale elephanti sceleton Quedlinburgi superiori seculo in monte Sebichenberg dicto effosum, quod a Joh. Mayer, celebri quondam Quedlinburgensium astronomo & Camerario descriptum, de quo & aliquot ossa in nostro museo asservamus. vid. Valentini Mus. Museor. pag. 483. In Hungaria & Transylvania haud raro Elephantum ossa dentesque imbribus ex terræ visceribus eluta & denudata effodiuntur, sunt ad albedinem calcinata & in officinis pharmaceuticis sub rubrica & ex pyxide eboris fossilis dispensantur. Haud procul Wolffenbuttela ante aliquot annos ad pagum Tiede dentes & ossa cu-jusdam elephantis e terra eruta, quorum hinc inde in muleis curiosorum fragmenta & specimina prostant. Nec silentio plane prætereundum sceleton istud elephantinum in arenaria quadam Tonnæ in Thuringia Anno 1695. effossum, cujus dens molaris 12, libras ponderavit, cornua

vel potius & rectius dentes prostantes, ebur dicti, quatuor ulnas longi; (& hæc cornua infimul certiffimi pofsunt esse testes, ejusmodi dentes non gigantum, sed potius elephantum esse ossa) hoc sceleton peculiari epistola a Wilh. Ernest. Tentzelio ad Dn. Ant. Magliabechium, Confil. & Bibliothecarium Magni Ducis Hetruriæ exarata descriptum est, in qua satis erudite optimisque argumentismonstravit, hæc ossa non gigantum, sed elephantum esse reliquias. Leuckfeld in Antiquitatibus Gandersheimensibus pag. 60. mentionem quoque fecit costæ cujusdam gigantis, sed addit, se, hac probe inspecta, vidisse, non gigantis sed Ceti piscis fuisse costam, verba ejus sunt sequentia: In dem Eingang der Stiff & Rirache zu Gandersheim an der Mittags Seiten / zur rech ten Hand/ lieget eine groffe über 8. Ellen lang fich erftredende sehr starcke Ribbel welche von vielen gemeinen Leuten für eine Riesen-Rippel so als eine rare Antiquiede vormahle an diejes Stifft fen geschencket worden | geachtet wird/ ben genauer Untersuchung der materie aber wird man wahrnehmen / daß steihren Ursprung von einem groß sen Wallfische hergenommen baben mag. Et hæc funt, quæ de gigantum putatiriis offibus & dentibus, occafione binorum Viennæ Austriæ observatorum magnorum dentium, quos rude & credulum hominum genus exgigantis cujusdam maxillis defumtos esse firmiter credebat, ad Te, Vir Nobilissime atque Dostissime, perscribere hac vice potuerimus. Vale reliquum, & publico artis medicæ & (cientiæ naturalis bono perenna fe-

liciter. Scrib. Wolffenb.d. 1. Septemb. 1729.

